Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 26 (11224) | 1980 чылдың январь 31, четверг | 1925 чылда үндезилеттингеи | Өртээ 2 көп.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Январь 28-те РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралы болуп, 1979 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының база РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң түңнелдерин, а оон ышкаш 1980 чылдың планының болгаш бюджединиң күүселдезин хандырар талазы-биле хемчегларни чугаажып көрген.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң болгаш партияның ТК-зының оон даразында болган Пленумнарының шиитпирлерин амыдырала боттандырып турарының түңнелинде, а ол ышкаш социалистиг чарыштың калбак иентертекенинге үндезилеэш, Россия Федерациязының улус ажыл-агыйының бүгү адырларының улам ынайгы хөгжүлдезин болгаш ажылчы чоннарының материалдыг чазагай байдалын улам бедидерин хандырган деп, ук хуралга демдеглээн.

1978 чылдыңга деңнээрге үлетпүр будурүүшкүнүүң хемчээли 1979 чылда 2,7 хуу ултаткан. Көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын, ылаңгыя Кара эвес хөрзүнүг зонага улам ынай хөгжүдер база быжыглаар талазы-биле хемчегларни чайгылыш чойка боттандырып келген. Эөткен чылдың агаар-бойдүс байдалдары таарымча чок болган турбуже, көдээ ажыл-агыйның ниити продукциязының хемчээли оңгу беш чылда чедип алдынган чылдагы ортумак деңнелди ашкан. Чуургаларны, дукту, бахчи культураларын садын алырының планнары күүсеттинген. Колхозтарда болгаш совхозтарда мыйыстыг бода малдың баш саны өскен.

Партияның XXV съездизиниң ажылдап кылган социал программазының талазы-биле хемчегларни чедиишкиниг боттандырып келген. Чоннуң амыдыралының материалдыг болгаш культура деңнелин бедидерининг оналдалары эөткен чылын күүсеттингеи. Чоннуң кижи санынга онаштыр боттуг оруглалар 3 хуу немей өскен, ажылчыннарның болгаш элбан-хаакчыларның айда ортумак ажыл төлевири 2,7 хуу болгаш колхозчуларның күш-ажыл төлевири — 4 хуу көвүдээн. Үүрмектеп садыглаар бараан саарылгазы 3,8 хуу, чонга ачы-дуза чедирерин боттандырарының хемчээли—7,4 хуу, оон иштинде көдээ черлерге—9,7 хуу өскен. Ниити шөлү 56 миллион дөрбелчин метр чурттала бажыңнарын ажыглалга чорудулгазының түңнелдерин, хөй санныг ниити бидиг школаларын, профессионал-техниктиг училищелерни, школа назыны четпээннерин алган черлерни, эмнелгелерни база культура амыдыралын өске-даа объектилерни туткан.

Ынчалзажок 1979 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын база РСФСР-ниң Күрүне бюджедин күүседириңге чамдык четпестер бар болганын хуралга демдеглээш, РСФСР-ниң министерстволары, ведомстволары, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, райкүүскомнар, облкүүскомнар, Москва болгаш Ленинград хооркүүскомнар бар күрлавырларны болгаш аргаларны үлетпүр база көдээ ажыл-агый будурүлгезиниң ажыктыын белидер, күш-ажылдың будурүкчүлүүн болгаш орулгаларны өстүрер талазы-биле оналлаларны күүседирин хандырарынга долу хемчээлге ажыглавазын. Чамдык черлер продукция сайгарар, капитал тудуг планнарын күүсетпээн. Транспорттун ажылынга улуг четпестер бар болган.

СЭКП ТК-ның ноябрь (1979 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чаңгыс секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң ол Пленумга чугаазында тайылбырлаттынган түүселерни болгаш түңнелдерни удуртулга болдургаш, 1979 чылда адырларның, каттыжыышкыннарның, тудугларның, организацияларның ажыл-чорудулгазының түңнелдерин ыяк анализтеп, 1980 чылда планнуг оналлаларны долдур болгаш ажыр күүселдирин. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 110 чыл оюн төлептинг уткуур болгаш оңгу беш чылдың оналлаларын чедиишкиниг доозар дээш маслалыр социалистиг чарыштың калбартырынга үндезилээш, республиканың улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидеринче партияның угланышкының чайгылыш чок чорударын хандырар хемчегларни ажылдап кылырын болгаш боттандырарын РСФСР-ниң министрлеринге, ведомстволарының удуртукчуларынга, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, крайкүүскомнарга, облкүүскомнарга, Москва болгаш Ленинград хооркүүскомнарга РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээткен.

Чоннуң хереглел бараанарын кылып үндүрериң улам ынай көвүдедириниң, оларның ассортиментизин калбартырының болгаш шынарын экижидериниң, чонга чедирип турар ачы-дузаның хемчээлин дыка улгатпаттырарының эргежок түгулазынче оныа кичээнгейни угландырган.

Мал кыштагладыышкының чедиишкининг эрттирерин, ажыл-агыйларда бар мал чемнерин чөп ажыглаарын, ховуажылдарынга ыяк белеткенирин, оны организастыг чорударын, үлүп болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрер база күрүнеге садар талазы-биле планныг оналдаларны 1980 чылда долдур болгаш ажыр күүседирин хандырарын автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, крайкүүскомнарга, облкүүскомнарга, РСФСР-ниң Көдээ ажыл-агый, Белеткелдер, Аътчем үлетпүрүнүң, Эт болгаш сүт үлетпүрүнүң, Мелиорация болгаш сүт ажыл-агыйының министерстволарынга, РСФСР-ниң Көдээ ажыл-агый техниказының күркомитединге саналдаан.

Республиканың улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга күш-ажылчы сагыпга-чүрүмнү бүгү хемчег-биле быжыглазының болгаш кадрларның үнер-кирер чорууп кызырарының эргежок чүгүлазынче база кичээнгейни угландырган.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев хуралга чүве чугаалаан.

(СЭТА).

Соңгулдаларга уткуштур

Ужуражыышкыннар

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге, улус депутаттарның чер-чер Советтеринге депутаттарга кандидаттарның соңгукчулар-биле ужуражылгазы үргүлчүлеп турар.

Шагаан-Арыгның Барын № 116 соңгулда округунуң соңгукчулары Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутатка кандидат районнуң амыдырал хандырылга комбинадының дараныкчызы Л. Е. Маркелова-биле ужуражылга хураглынга чыглып келген.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи — амыдырал хандырылга комбинадының директору Х. К. Монгуш Л. Е. Маркеловаңың ажыл-ажыл-ижи-биле чылганнарны таныштырган.

Соңгукчулар Шагаан-Арыг АТБ-зиниң экономизи А. Ю. Сергеева, районнуң кол эмчизи К. Т. Кулар, ыяш ажылагый черинің ажылчыны М. С. Казанцева болгаш өскелер-даа ажылдап турар коллективтериниң ажылынга хамаарыштыр чүве чугаалап, депутатка кандидатка чагыгларны бергеннер.

Чадзананың амыдырал хандырылга комбинадының мурнакчы дараныкчызы, Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутатка кандидат Б.-К. А. Ооржак соңгукчулар-биле ужурашкан.

Ужуражылга хуралдың киржикчилери депутаттың кандидадынга чагыгларны берген.

«Кызыл тараачын» совхозтуң Туран сүт-бараан ферма-зының кызыл-булуңунга ук ферманың саанчызы, Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутаттың кандидады Л. Г. Романова соңгукчулар-биле ужурашкан.

Ужуражылга хуралга санал берген саанчылар А. И. Терских, В. И. Седова, зоотехник Е. Г. Астафьева болгаш оондаа өскелер мал ажылынга хаара туттунган кижилерниң күш-ажылының байдалын улам экижидеринче утланган чагыгларны киргеннер.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутаттың кандидады М. В. Сауткина, улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединге депутаттарның кандидаттары Р. Н. Захарова болгаш С. Д. Ондар оларның соңгукчулар-биле ужуражылга хуралы Тываның электри четкилериниң кызыл-булуңунга эрткен. Хуралды бүдүрүлгеле партбюро секретары А. А. Матюшов ажыктаан.

Депутаттарга кандидаттарның бүзүреттирген кижилери—А. И. Земляной, Б. В. Махов болгаш В. А. Шапочкин олар депутаттарга кандидаттарның намдарын, ажыл-ижин чыглганнарга таныштырган, февраль 24 — соңгулдалар хүнүнде эрге-чагырга организарының төлээлекчилери дээш бадылаашкынын чаңгыс кижи дег бээринче соңгукчуларны кыйгырган.

Депутаттарга кандидаттарның соңгукчулар-биле ужуражышкыны үргүлчүлеп турар.

АЖЫЛЧЫННЫҢ БЕДИК СОРУУ

Кызыл районда куш фабриказының мурнакчы ажылчыны, Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутадынга кандидат Валентина Абрамовна Долганина ленинчи ёзу-биле шалыпчы ажылдаарының чылы — 1980 чылды чедиишкинниг эгелээн. Январьның 27-ге чедир В. Долганина 120640 кезек дагаа чуургаларын алган. Ол дээрге мурнакчы куш ажаакчызы айның планындан ажыр 30640 чуурганы бодунуң ажаап турары дагаалардан алган-дыр.

Куш азыраар фабриканың коллективи оңгу беш чылдың доозукчу чылының планныг онаалдаларын чедиишкининг күүседири дээш чаришта идепкейлиг киржип, социалистиг хүлээлгени алган. 1980 чылдың планын ёзугаар фабрика 16,5 миллион чуурганы бээр планынга немей 500 мүңну бээр деп социалистиг хүлээлгезинде бижип алган. Социалистиг хүлээлгезин күүседирине олар бүзүрелдиг. Фабриканың коллективи эрткен чылды багай эвес көргүзүглерниг дооскан. Фабрика ниитизи-биле эрткен чылын 12,5 миллион чуурганы алган, азы план 500 мүңга ажыр күүсеттинген.

А күрүнеге 9 миллион чуурганы дужаар турган, херек кырында 11,9 миллионну дужаган.

Ажыл-херектиң чедиишкинин будурүлгеде күш-ажылды шын организастап, коллективтиң күжүн планныг онаалдаларны күүседиринче мөөнүзээниден хамаажыр. Фабрикада бригадалар араазында социалистиг чарышты организастааны эки. Ында чүгле бригадаларның эвес, а тустуста кижи бүрүзүнүң көргүзүглерин үндүрүп, мурнакчыларны тодарадып турар.

Чылдың түңнели-биле алырга Н. Ваникованы, А. Белоусовтуң бригадалары эки ажылдаан. А Белоусовтуң бригадазындан Валентина Абрамовна Долганина доктаамал бедик көргүзүглерни чедип ап, социалистиг чарыштың тинлекчизи болуп келген.

В. Долганина механизастаттынган кажаада 15,5 мүң төрүүр дагааларны ажаап турар. Ында бүгү ажыл: куштка чемни үлеп бээри, чуургаларны чыыры, өдекти арыглаары дооза механизастаттынган. Кажаанын ишти арыг-силиг, чылыг. Куштар тодургогаа, шыырак, ынчангаш оларның продуктулуу багай эвес. Валентина Абрамовнаның ажылынын түңнелии мыядыг саннардан көрүп болур.

Онаашкаа ажылынга бедик харыысалгалыг, будурүлгениң ажыл-херээ дээнде сагыш човангыр, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг Валентина Абрамовнаны бүгү коллектив хүндүлээр. Фабриканың коллективи Валентина Абрамовнага улуг бүзүрелди көргүзүп, ону Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутаттың кандидадынга депшиткени тавардыга эвес.

В. Долганина быжыг тура-соруктуг, кылган ижин эң-зинге чедирбээнде амыраваc, доскел чок кижилерниң бирээзи. Ол куш ажаакчылап 1977 чылдан тура ажылдай берген, а оон мурнунда «Көк-Тейэ» совхозтуң сураглыг саанчызы турган.

Кандыг-даа ажылга бедик көргүзүглер кижиге ала чайгаар чедип келбес, а чүгле кызымак, чүткүлдүг кижилер мурнакчы болуп, тергиннерниң одуруун баштап шыдаар. Валентина Абрамовна, шынапла ыидыг, кандыг-даа ажылды дагзып каарга ойталаваc, будурүлгениң, хөй-ниитиниң херээ дээш бүгү күжүн, билиг-мергежилин берип ажылдаар кижи-ле болгай деп оон кады ажылдап турар эш-оорулар-даа, совхозтуң, фабриканың удуртукчулары-даа мактап чугаалаар.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 110 чыл оюнга телептинг ужуражыр дээш В. Долганина бедик көдүрүүшкүнүг ажылдап турар. Ленинчи юбилейге ужуштур ол бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Планда көрдүгениң ёзугаар айда бир дагаадан-на 24 чуурганы алыр турган, Валентина Абрамовна төрүүр дагаа бүрүзүнден 30-ни алыр деп шиитпирлээн.

Н. ООРЖАК.

ЧУРУКТА: куш ажаакчызы, Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутаттың кандидады В. Долганина.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ДҮҮН КЫЗЫЛГА

СЭКП ТК-ның кежигүнүге кандидат, партия обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшинниң республика солуунарының, Күрүненің телевидение болгаш радио дамчыдылга комитединиң ажылдакчыларыбиле чаңчылчаан ужуражышкыны Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга болган.

Г. Ч. Ширшин Совет Тываның ажыл-ишчилериниң бешчылдың дөртку чылында чедиишкининиринің дугайында демдеглевишаан. СЭКП ТК-ның ноябрь (1979 ч.) Пленумунуң шиитпирлериниг. Пленумга СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединің Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң чугаазында киргеи түүлерге болгаш түңнелдерге дүүшкүүр республиканың партия, совет, ажыл-агый органнарының мурнунда турар сорулгаларга доктаап, СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин, 1980 чылдың база ниитизи-биле беш чылдың планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседириниг идеологтуг хандырылганың талазы-биле журналистерниң мурнунда тургустуган сорулгаларны тодаргай чугаалаан.

Түңнелинде Г. Ч. Ширшин журналистерниң айтырыгларынга харылаан.

СОҢГУКЧУЛАРНЫҢ Э. А. ШЕВАРДНАДЗЕ-БИЛЕ УЖУРАЖЫЫШКЫНЫ

Республиканың Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулдаларга уткуштур Грузияның ажылчы чоннары Коммунистиг партияны долгандыр сырый каттышкан чоруп орар. Январь 29-та Рухи соңгулда округунуң соңгукчуларының Грузин ССР-ниң Дээди Соведининг депутадынга кандидат — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүге кандидат, Грузияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Эдуард Амвросиевич Шеварднадзе-биле ужуражышкыны болган.

Эш Л. И. Брежневти баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составын хүндүлүг президиумга хуралдың киржикчилери чаңгыс эп-сеткилдиг соңгаан.

Бүзүреттирген кижи —Рике суурнуң колхозунуң зоотехниги Т. Н. Пацация депутатка кандидаттың күш-ажылчы ажыл-чорудулгазының дугайын чугаалаан, СЭКП-ниң болгаш Совет күрүненің ишкинки база даштыкы политиказы дээш соңгулдалар хүнүнде чаңгыс эп-сеткилдиг бадылаарынче округтуң бүгү соңгукчуларын кыйгырган.

Зугдиди районнуң ажыл-ишчилериниң мурнунда турар сорулгаларны, беш чылдың онаалдаларын күүседир дээш чаришка оларның чедиишкиннерин хуралдың киржикчилери чугаалап турганнар.

Хуралга чүве чугаалаан Э. А. Шеварднадзени оон киржикчилери чылыы-биле уткаан. Соңгулдаларга уткуштур чорбушаан, Совет Грузинияның ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырарының херээнге күш-ажылчы чедиишкиннериниң дугайын, партияга, чонга, Төрээн чуртка рапорттап, партияның ленинчи угланышкынын изин-биле, бүрүн долу детким, оңгу беш чылдың — ажыктыг чоруктуң болгаш ышнарның беш чылының доозуур чылын чаа-чаа күш-ажылчы тнилелгелери-биле демдеглеп, СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептинг уткуурун бүзүредип турар деп ол чугаалаан.

Он бирги болгаш он ийиги беш чылдарда экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң чыыртыкылыг перспективазы Грузияның мурнунга ажыттынып келир. Ол бүгү—СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының, амыдыралдың совет хевиринің, пролетаржы, социалистиг интернационализмниң, улустарның ленинчи найыралыышкы — Октябрьның өндүр улуг ол чаалап алмышкыннарының үре-түңнелдиргин. Ол бүгү — Совет Грузия дугайында, чурттуң эвилелдешкен бүгү республикаларының дугайында ёзулуг ленинчи сагыш салыышкынының түңнели-дир.

Советтер чуртунуң мерген угаанныг ниитики болгаш даштыкы ленинчи политиказы дээш партияга, Политбюрога, эш Леонид Ильич Брежневке Грузияның ажылчы чону чүүректиг ханызындан өөрүп четтиргенин чугаалап, эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтеринге ам болур соңгулдалар бистиң тургузуувустуң маргыш чок артык күштерлиин социалистиг демократияның, быжыкан, сайзырагай социализмниң экономикazының болгаш культуразының тиилелгезин бүгү делегейге көргүзер деп, оратор медеглээн.

(СЭТА).

СОҢГУКЧУЛАРНЫҢ К. В. РУСАКОВ-БИЛЕ УЖУРАЖЫЫШКЫНЫ

Тайбың, делегейге айыыл чок чорук болгаш социал депшилге дээш СЭКП-ниң ленинчи политиказын, Совет күрүнениң могаг чок демиселин, партияның болгаш чоннуң бузулбас чаңгыс эвин соңгулдаларга белеткел чырыткыландыр көргүзүп турар. Донда-Ростовтуң Пролетарскиң соңгулда округунуң соңгукчуларының январь 29-та РСФСР-ниң Дээди Совединге депутаттың кандидады, СЭКП ТК-ның секретары Константин Викторович Русаков-биле ужурашкан.

Эш Л. И. Брежневти баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составын хүндүлүг президиумга чыылганнар улуг сорук киришкин-биле соңгаан.

К. В. Русаковтуң амыдыралчы оруунуң дугайын депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи — «Рабочий» комбинаттың газогенераторщизи Социалистиг Куш-ажылдың Маадыры И. Т. Поляков чугаалаан, соңгулдалар хүнүнде коммунистериниң болгаш партия кежигүнү эвестериниң бузулбас блогунуң кандидаттары дээш боттарының бадылаашкыннарын чаңгыс эп-сеткилдиг бээринче соңгукчуларны кыйгырган.

Областың ажылчы чоннары бүгү совет улус-биле бир дөмей, соңгулдаларны политиктиг богаш бүдүрүлгечи бедик идепкейиниң байдалында уткуп турарын хуралга чүве чугааланнар демдеглээн.

Чыылганнарга чылыы-биле уткуттурган К. В. Русаков чүве чугаалаан. Ажыл-херектериниң байдалын үнелевишаан, партия чедип алдынган түңнелдерни чөптүг болгаш шүгүмүүлекчи ёзу-биле көрүп турарын демдеглээш, ажыл-агый түргузуушкунуунуң айтырыгларынга ол доктааган.

Соңгулдаларга уткуштур чорбушаан, СЭКП болза, кылдынган ажылдарның түңнелдерин-даа, даартагы хүнче бистиң базымнарывысты-даа ленинчи идеялар-биле шүүштүрүп турар. Шак ол идегелдиг компасты удуртулга болдургаш, коммунистиг тургузуушкунда бөгүнгү бедиктерже үнген бис, а даарта улам өрү бедиктерни чедип алыр бис. Коммунизмниң болгаш тайбыңның идеялары, ленинчи идеялар — партияның, оон Төп Комитединиң, амгы үениң шылгарангай политиктиг ажылдакчызы, ленинчи херектиң уламчылакчызы эш Л. И. Брежнев баштаан ТК-ның Подитбюрозунуң иштики болгаш даштыкы политиказын тодаргайлап турар кол өзөк идеялар-дыр деп, оратор чугаалаан.

Даштыкы политиктиг айтырыгларже депутатка кандидат дыка улуг кичээнгейни угландырган. Делегей ареназынга Совет Эвилелиниң болгаш аку-дуңма социалистиг чурттарның салып турар сорулгалары шуут тодаргай болгаш буянныг-даа—Чер кырында быжыг тайбың, улустар араазынга чаагай харылзаалар, оларның хостуг хамаарышпас хөгжүүр эргелерин эң шыңгыы хүндүлеп көөрү-дүр деп ол онзалап демдеглээн.

Соңгукчуларның бүзүрелин бадыткан шынзыдар дээш күштерин харамнанмазын депутатка кандидат бүзүредип чугаалаан.

(СЭТА).

АЖЫЛ-АГЫЙЖЫ ЭВЕС ЧОРУКТУҢ УРЖУУ

Элегестиң Кадыр-Оруктан эгелээш, Суглуг-Бүрен ооргазынга чедир «Коммунизминиң херели» совхозтуң № 2 хойжу бригадазының тос кодан хойлары кыштап турар. Ол коданнарни шуптузунда-ла аныяк иртчигештер. Кижи бодаарга, аныяк ирттер кыштың белен тоовас, харын үүр кыш ажар болгу дег. А херек кырында байдал ындыг эвес.

Суглуг-Бүрен ооргазынче дөштелип үнген орук-биле чоруптувус. Харның улуу дээрге карарар чаңпан бажы безин көзүлбес. Орук ийинче базарга харның кылыны мырынай дискек караа чеде бээр. Ындыг кылын хардан хой хамаанчок чылгы мал безин казып оттаары берге.

Орук кыр кырынга келген соонда, хенертен мыя бо кажаа болгаш өглер көстүп берди. Таптыг-ла 11 шак турган чүве. Эртенги ажыг соок намдай берген. Бир кижи кажаа чанында сигенден бир-ле чүвени бичии шанакчыгашта салган тур.

«Коммунизминиң херели» совхозтуң хоочун хойжузу Оюн Седип-оолдуң кыштаа ол чүведир. Оон болу аалында чок. Суг-Бажы суур кирген, келбээн болду. А өөнүң ээзи Сат Дамбаевна Бадына ол хүн часкаан коданында аргандорган хойларын азырап ажаазган тур. Ында 800 ажыг иртчигештер бар. Кажаада 120 ажыг чүвени үзүп алган, тургузу азырап турар. Кышкы хүн дүүш чеде берген хирелерде-ле арган хойлар чемгертинмээн.

— Чүгээрлерингe дем эртен немелде чем бергеш, одарже чаа үндүрдүм. Ам бо арган чүведерни чемгереримн ол— деп, Сат Дамбаевна биске тайылбырлады.

Кажаада арган иртчигештерниң аразынга бардывыс. Мырынай харых чок апарган, тура элбас чүвелер безин бар болду. Үзүп каан иртчигештерниң барык-ла кезиң хирезин арыш баксыраан. Эки азыраваc болза, оларны меңги алырыберге. А оон кадында одарже шагжалар чок. Чемни шуут-ла өдекке төп бээр, ынчангаш ону хойлар өдекке боран, даванывыбиле таптай базып каар. Ол чорук чемге хорамчалыг болуп турар. Суг кудар досказары дашты чадагай черде, ону дүн-хүн чок одавас болза, суу доңгаш, чаа тептер. Хөмүрдаш хоюг, кыппас, өзектеп алыр курган ыяш чок, совхоз ыяш дүжүрүп бербээн. Малчын боду безин өөнге салыр ыяшты Кызыл хоорайдан арай боорда саткаш, улуг хөлезиберип тургаш, дүжүртүп алган.

Одарны далбыйлавааныңдан бээр үш хонук эрткен. Харын тырттырган черлер шагда-ла чарбыдыынаалган болгаш төнген. Ам хойлар түм харны казар арга чок, аңаа-ла тургулаар. Ол малды хөөрге, шынап-ла кээргенчиг болду. Улуг харже кирерге өөз сөөртүне бээр, ону оътка чедир казар харык кайда боор. Аңаала туруп-туруп, азы чашпан, хараган бажы тыртыкылаш, дедир-ле өдекче шуужуп чоруптар. А өдекке кээрге, ында доттур чиптер чем бар эвес!

Оон ындында ырак эвесте чаңгыс кырлаң ажылдыр Оюн Көгел-оолдуң кыштаа. Ында 700 ажыг баш эрткен чылгы әр хураганнар кыштаан. Байдал база-ла башпайгы аалдыы ышкаш ындыг. Мында чүгле ылгалдыг чүве—чарба уруп бээр савааларның бары. Коданның эр, херээжен ээлери садыг кылып алыры-биле база суур кирген, аалында чок, малын өске кижиге чагып каан болду. Чүге дээрге, автолавка айда чаңгыс катап келир, ынчангаш малчыннарның аъш-чембиле хандыртынары кончүр берге. Оон ужурундан олар малын каапкаш, садыглап чоруп турар.

Оюн Көгел-оолдуң коданында сиген, саваң болгаш чарба эвээш арткан. Ону камнап, хумагалавас болза, ийи-үш хүнгеле четчир хире. Арган-дорган харыксыргай хураганнар 200 ашкан. Оларны үзүп алгаш, бичии чарба, сиген, саваң бээр. Берип турар чем-даа арган малдың деңгииринге чедер хире эвес. Өдекте чем төнер чыгаан болганда, арган малзы аргажоктан өс эдер кылдыр чемгерер ужурга таваржып турар.

Шагжа чок болгаш, сигенни, саваңны кажаа чанында өдек кырында төп қаан, ону хураганнар чиириндеп, харын таптай базары хөй болуп турар.

Өгнүң одаар ыяжы өл. Кыпкас. А малга бээр суг кудар савазы база даштыя, чадагай черде, ону от салып чылдыр алыры берге. Мында база далбыйлаашкын үргүлчү үзүктелип турар. Бо коданда оң хире хураган өлген.

Бистиң чораанывыс дараазында кыштагда Оюн Тас-оол 776 баш хураганнарны кадарып турар. Ында мүн-не бир сарадт, 4—5 тонна хире сиген бар, бир машина сулаңы чаз эккеп берген. Ынчалзажок бо коданга мал улуг хорамчалыг болган. Декабрь айда безин 53 баш хураган өлген. Оларның өлүп хораары ам-даа үргүлүдевишаан. Чем бар болганда малдың өлүп турарының чылдагааны аарыгда боор деп, хойжу ынчаар бодап турар. Өлген малды шинчилеп, аарыын тодараткаш, чогуур хемчээн ап, эмнээрин хойжу совхозтуң мал эмчизинден дилээн. Мал эмчизи ол аалга чораан болгаш өлген хойларны чүдүрүп алгаш чоруткан. Амга чедир аарыгның чылдагааны билдинмес. Эмчи кандыг-даа дуза көргүспээн. Өлген малды аңаа-ла сөөк-үзүт далганы кылыр заводче чорудупкан ирги бе? Оон башка, эмчи шинчилеп көрген болза, бир түңнели үндүрген, хойжуга боттуг дузаны чедирген, аарыл турар малды эмнээн турар ужурлуг. А херек кырында ындыг эвестир.

Бо коданда сиген салып бээр шагжалар чок дээрден башка, чарба уруп бээр коошпаларны кылып каан. Ынчалзажок коданың ээлери хойларынга чарбаны коошпага урбайн, аңаа-ла черге төп берип турары элдептиг. «Чүге ындыгыл?» дел айтырарга, малчын харылаар чүве тыппас болду. Бодүүн чаңгаазын аззы ажыл-агыйжы эвезин агартыр чүве тыппазаны тодаргайдыр.

Бис чорувуста Оюн Тас-оолдуң кыштаанда «ыт кагар ыяш чок» деп хөөрем чок чугаалап болур турган. Хөмүрдажы-даа, ыяжы-даа төнген. Кожазында аалдан хөмүр-даш «чээп» алыры-биле шанактыг аътты кижи чоруткан. Оон башка даштын чадагай черде савада суг доңгаш, чара тептер, өгге кижи олурар арга чок апаар болгай.

«Коммунизминиң херели» совхозтуң ол коданнарында байдал шынап-ла дүүгүренчиг дээри үстүнде фактылардан илдеп-дир. Мал чемнээ-даа, хөмүр-дашты болгаш ыяштыда баш удур магадылап чедирип, малга бээр суг кудар савааларны чайын-на чылыг кылдыр долгандыр кажаалап эп болур турган. Ол ажылагыйжы эвес чоруктуң уржуу зам совхозка когаралды таварыштыра берген-дир. Доп-дораан шиитпирлиг хемчег албас болза, хөй мал өлүп хораар апаарз тодаргай-дыр. Оода-ла одарларны далбыйларын чүге чогуур үезинде чорудуп болбазын? Амгы үеле далбый тыртар трактор чамдык коданнарга ийи-үш хонудур келбейн баар, а келгенде үш-дөрт хонукта мал өткарар черни хары угда тыртырып каапгар, оон кыштагларга хонмайн, Суг-Бажы суурже чоруп турар таварылгалар барын малчыннар хомудап чугаалап турар. Малчыннарга автолавка айда чүгле чаңгыс катап кээр. Ынчангаш хойжуларның амыдырал хандырылгазынга бергедээшкинер таваржып турар. Бо бүгү дээрге совхозтуң удуртукчуларының организазкчы ажылындан хамаажыр чүүлдер-дир. Ажыл-херекти мергежилдиг организастаан болза, ындыг четпестер турбас ийик. Ам эң-не дээштиг хемчегларни алыры бо совхозтуң удуртукчуларындан негеттинип турар. Оон башка мал бажының улуг чидирин чайлаш чок апаар.

К. АРАКЧАА,
«Шынның» тускай корр.

МАЛ КЫШТАГЛАДЫЫШКЫНЫҢ ОЮННУҢ КОЛ АЙТЫРЫГЫ

ХРОНИКА

Чурулга ураң чүүлүң хөгжүдер талазы-биле ачы-хавыязы дээш чурукчу Татьяна Евгеньевна Левертовскаяга Тыва АССР-ниң алдарлыг чурукчузу хүндүлүг атты тывыскан.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

РСФСР-де чурттап турар хөй ургулгарлыг иелерге «Маадыр-ие» хүндүлүг атты тыпсыр дугайында

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Он болгаш оон хөй ургулгарны бөжаан болгаш база кижизиткен иелерни **«Маадыр-ие»** орден-биле болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң бижин-биле шаңнавышаан, **«Маадыр-ие»** хүндүлүг атты тыпсыры болза!

ТЫВА АССР-ДЕН

Кара-кыс Иргитовна **Баазаң**—Тес-Хем районда «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Сырбык Делбашевна **Борбай-оол**—Мөңгүн-Тайга районда «Малчын» совхозтуң ажылчыны.

Сенченмаа Дары-Хоевна **Донгак**—Бай-Тайга районда «Мурнакчы» совхозтуң ажылчыны.

Тамара Дугановна **Күжүгет**—Бай-Тайга районда «Кара-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Дуктуг-Энек Даржаевна **Куулар**— Өвүр районда «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Уруй-оол Донгаковна **Кызыл-оол**—Улуг-Хем районда «Улуг-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Татьяна Монгушевна **Кыргыс**— Улуг-Хем районда «УТКА-ның 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Норбаа Серен-ооловна **Монгуш**—Чөөн-Хемчик районда «Искра» совхозтуң ажылчыны.

Өлдей Бүрбүевна **Монгуш**—Улуг-Хем районда «УТКА-ның 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Алтуу Лопсановна **Ондар**—Чөөн-Хемчик районда «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Барыынмаа Кыргысовна **Ондар**—Таңды районда өг-бүле эзээн.

Дыртый Донгаковна **Төмүр**—Өвүр районда «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Марыш Дадар-ооловна **Тулуш**—Улуг-Хем районда «Улуг-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Александра Күнгаевна **Хомушку**—Бай-Тайга районда ажылчын.

Хамааты Хертековна **Хомушку**—Бай-Тайга районда «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Көк-Уруг-Маҥнымовна **Чооду**—Тес-Хем районда өг-бүле эзээн.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1980 чылдың январь 10.

ТАЙБЫҢ ХЕРЕК

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев «Правданың» корреспондентизиниң сеткилим ханды.

Ада-чүрттүң Улуг дайынының чылдарында фашистерге удур демисежип турган совет дайынчыларның бирээзи мен. Совет кижилерниң чедип алган улуг Тиилелгезинге бичии-даа бол, үлүг-хуум киирдим. Ам үжен ажыг чыл дургузунда тайбың дээр адаанга чурттап келдивис. Коммунизмни тургузуп тур бис.

Ындыг-даа болза, бистиң тургузукчу күш-ажылчы чедиишкиннеривиске капиталистер өжээргеп, бистиң чурттувусна удур янзы-бүрү нүүлдээшкиннер кылып турарын эш Л. И. Брежнев чугаалап, чулчурунчуларны сойгалады.

Дайынга будум алыскан, инвалид кижи мен. Дайындан бүжар чүве чок. Совет кижилер дайын күзевес. Чоннуң ол күзел, чүткүлүн бистиң партиявыс болгаш чазаавыс тодазы-биле илергейлеп турар-дыр. Ону эш Л. И. Брежневтиң харыылары база бадыткаан.

А. КОРОБЕЙНИКОВ,
пенсионер, Ада-чүрттүң Улуг дайынының киржикчизи.

ЛЕНИН КУДУМЧУЗУНДА

Бай-Тайга районнуң төвү Тээли суурнуң бир кудумчузунуң адын Ленин дээр. Ынчангы ийи-ийи аал чурттаар чаңгыс аай төлевилелдиг чаа-чаа чурттарга бажыңнары, ийи каът Советтер бажыңы, 320 олуттуг школа түттүнүп, ора-сомазы көстүп келген дегдем, дорт чараш кудумчуну улуг баштыңчының адын-биле адаанындан бээр мугур он чыл эртип турар.

В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оюнга үткүштүр районнуң ажылчы чоннарының ортузунга социалистиг чарыштың кидин түлүк калбарып, кижи бүрүзү алган хүлээлгезин чүгле чедир эвес, харын ажыр күүседир дээш күжениишкинниг ажылдап, ажыл-иштиң изиг хайныышкынныг үезин тургаш ол. Чаңгыс-ла кыш дургузунда Тээли суурга хөй-хөй тудугсуур кылдыныл, чаа кудумчу тыптып келген. Районнуң ажыл-ишчилери улуг баштыңчының юбилейинге төлептиг күш-ажылының бадыткалы кылдыр чаа кудумчуга Ленининиң адын тывыскан.

Он чыл төөгү талазы-биле алырга кыска хуусаа-дыр. Ынчалза-даа совет кижилерниң күш-ажылчы холу-биле бүдүп турар чаартылгаларны санап четпес. Бо каш чылдарда чүгле Тээли суурнуң безин өзүп сайыраанын кижи магадаар. Район төвүнде 741 дугаар көжүп чоруур механизастаттынган колоннаның, бот-оруглагарылгалыг септелге-тудуг участоктарың, өрук-тудуг участогу тургустуган ажылдап, янзы-бүрү тудугларны, өрук, кудумчуларны чүтле Тээлиде эвес, өске-даа суурларда кылып турар. Ылаңгыя септелге-тудуг участогунуң коллективи (начальниги О. С. Хомусоол) планнаар даалгаларын хуусаа бетинде долдур болгаш ажыр күүседип, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң тудуг, бүдүрүлге черлериниң аразынга шилчиир кызыл түгүн каш удаа чаалап ап, социалистиг чарыштарның тиилекчизи болуп келген.

Тээли суурда сөөлгү он чылдарда чаа-чаа чурттарга кварталдары немежин, янзы-бүрү албан черлериниң бажың-балгаттары тутунгулаан. Суур чаагайжып сайзыраан. А Ленин кудумчузу — эң көрүштүг чараш, сан дорт деллгем төп кудумчу болу берген. Баштыңчының адын адилээн кудумчузун улам сайзырадып, чаагайжыдар дээш теэлижиндер эвээш эвес ажылдарны кылганнар. Ийи-ийи каът эмнелге, аалчылар бажыңы, 120 уруглар чурттаар интернат туттунган. Эрткен чайын автостанция бажыңын тудуп, ажылчылага киирген. Бо кудумчуда ийи чаа чурттарга квартал-дарны немешкеп.

Бай-Тайганың уран сиилбикчи чүрүкчүлэрү районнуң кол экономиказын чоңга пропагандалап, ажыл-агыйларның өстүрүп турары хөй, өшкү, инек, сарлык, чылгы малдарының дүрзүлерин чыскаалдыр тудуп кылган. Улуг баштыңчының адын адилээн кудумчуның төвүнде тускай шөлдү цементилеп, ыяш олуртуп, чечектер тарып чаагайжыткан. Ында районнуң хүндүлел болгаш көргүзүг самбыраларын базаала уран сиилбикчилериниң холу-биле кылган. Ол шөлге улуг-улуг байырлалдарда ажылчы чоннарның чыскаалдары, митингилери эртип турар. Чоокку үеде аңаа В. И. Ленининиң тураскаалын тургузарын тээлижилер планнап турар.

Ленин кудумчузунда бөдүүн хевирииң стадиону, дыштанылганың ногаан дөргүнү чүрттакчыларның хостуг үезин эртирер ынак черлери апарган. Кудумчуның ол-бо талазында ыяш, чечектерни чылдың-на өстүрүп, чаңгыс аай чараш херим-кажаалары кылган. Дең-дески чазап кылган кудумчуну дургаар автобустар, чиик болгаш чүүк машиналары үзүк чок шуужүп турар апарган.

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 110 чыл оюн демдеглеп эрттирер бо чылда тээлижилер ол кудумчузун улам каас, чараш болдуруп, чаагайжыдар, чүрттакчы бүрүзү төлептиг күш-ажылчы үлүглүг болур дээш хей-аът киргеп ажылдап турарлар.

Б. БАРБА.

«Шынның» почтазы январьда

АМЫДЫРАЛДЫ ДОЛУ ЧЫРЫДАРЫНГА

1980 чылдың баштайгы айы дооступ турар. СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң совет улуска Чаа чылдың байырынга сорук киргеп Тываның ажылчы чоннары бүгү чурттаазы дег, хайныышкынныг ажыл-иш-биле чылды эгелээн. Онгу беш чылдың сөөлгү чылын чедиишкинниг доозар, пролетариаттың баштыңчызы, Совет күрүнеңиң тургузукчузу В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 110 чылын төлептиг үткүүр дээш социалистиг чарыш чер бүрүзүнде калбарган. Ол чаагай ажыл-херектериниң дугайында «Шын» солуунуң чер-черде ажылчын болгаш көдээ корреспондентилери он-он чагааларны хүн бүрүде редакцияже чорудун келгеннер.

РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниң база улус депутаттарының чер-чер Советтерииге сонгулдаларга белеткелдиң дугайында хөй санныг чагааларны редакция алган. Сонгулдаларга хамаарышкан корреспонденцияларның барык нүүрүлдәйы солуннарның арыннарынга парлаттынган. Чоннуң төлептиг ооллар, кыстары депутаттарның кандидаттарын «Бистиң кандидаттарывыс» деп рубриканың адаанга пардаарын бо хүннерде уламчылап турар.

Ай дургузунда солуннуң редакциязынга 550 чагаа келген. Оон барык дең кезии «Шынның» январьда үнген 26 номеринге парлаттынган. Мурнуку чылдаазы дег Кызыл хоорайдан, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем, Өвүр районнардан чагаалар редакцияга хөй келгилээн. Оон өске ады кирбээн районнардан эвээш чагаалар алганывысты маңаа айыткаш, моон сонгаар ол черлериң бижикчилериниң солун ажылынга идепкейлиг кириишкен турарын чедип алыр сорулганы салган бис. Бо чаагай херекке хамыктың мурнунда чер-черде партия организациялары дузалажыр апаар.

Кышкы хайныышкынныг ажыл-иштиң, ылаңгыя нинтиниң малын кыштан менди ажырар дээш демиселдиң чорун турар бо үезинде чер-черде көдээ бижикчилер хүннүң маадырларының, ажылда чедер, четпестерниң дугайында карак салбайн хайгаараар кол кижилер болур. Мал чемниң чарыгдалының, немешкен чаш малды ажаап, доруктуруп турарының, малчыннарның, сакманчыктерниң амыдырал-чурттал-газынче чер-черде партия, совет, ажыл-агый организацияларының сагыш салып турарының дугайында долу фактылардыг силерниң чагааларыңарны солуннуң редакциязы манап тур.

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 110 чылын төлептиг үткүүр база сонгулдаларга ажылчын бедик көргүзүглериг ужуражыр дээш социалистиг чарыш чер бүрүзүнде калбарган. Бо талазы-биле кээп турар чагаалар улам немежиринге идегеп турар бис.

Часкы тарылгага үткүштүр чер-черде белеткел ажылдары эгелээн болгай. Хар ыяырындырышкыны, ховуларже чемиичидилге чедириишкини болгаш техника сепгелгезиниң байдалындан материалдардан бижиңер.

«Улус ажыл-агыйынга күш-ажылдың сагылга-чурумун улам быжыглаарының болгаш кадрларның ажылдан үнер-кирер чорууң кызырарының дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң чоокта чаа хүлээп алган доктаалынга хамаарыштыр оны амыдыралга боттандырар дээш силерниң бүдүрүлгенерде, бригаданарда, цегинерде, организациянарда кандыг хемчеглер ап чорудун турар хемчегларның дугайында бижип болур силер.

Улуг баштыңчының юбилейинге уткуштур

ЛЕНИНЧИ ЁЗУ-БИЛЕ

ТӨӨГҮЛҮГ кайгамчык улуг болуушкун — Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 110 чыл оюнуң байырлалы хүн келгеи тудумна чөөкшулап олурар. Ол улуг байырлалга бүгү чурт, бүгү чон-биле кады Ленинчи комсомол, Советтер чуртуның аныяк өскеннери ажаок улуг көдүрлүүшкүн-биле белеткенип турар. Комсомолчу чалыы салгал «В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 110 чыл оюнуң дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын ажыл-чорудулгага хажык чөөкка удуртулга болдургаш, амыдыралга боттандырарын, ленинчи революсчу тукка келээле шынчы болурун, төрээн Коммунистиг партиязынга бүзүретпишаан, коммунистиг идеалдарның тиилелгези дээш чаа-чаа эрес соруктуг ажыл-херектерии бүдүрериңе белеткеп илергейлеп турарлар.

Ленинчи юбилейге үткүштүр партия организацияларының удуртулгазы-биле комсомол организацияларының хөй талаалыг ажылды чорудуп турар. Ол чугула ажыл-херекти улам күштелдирея-биле «Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 110 чыл оюнуң дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын боттандырар талазы-биле комсомол организацияларының болгаш политмассалыг ажылының дугайында доктаалды чоокта чаа ВЛКСМ ТК-ның бюрозу хүлээп алган. Ол докумейтизе улуг юбилейге үткүштүр ВЛКСМ комитеттериниң чорудар хөй талаалыг ажылын улам тодаратқан.

Ленинчи комсомолдуң база бир дайынчы отряды — Тываның комсомолу, комсомолчулар болгаш аныяктар улуг баштыңчының юбилейин күш-ажылчы болгаш политиктиг бедик көдүрлүүшкүн-биле, идепкейлиг, хөй-иниитичи ажыл-херээ, кончуг эки өөредилге-биле үткүүрүнга долу шинтирилгилер.

ВЛКСМ-ниң 60 чылың хөлбаштыда комсомолга тывыскаан СЭКП ТК-ның тураскаалдыг Кызыл түгүнүн чанынга чүүкка тырттырар эрге дээш аныяк-өскенниң ортузунда чарыш, онгу беш чылда хүүдә заалгаларын улуг башкы В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнде — апрель 22-де— күүседир дээш шимчээшкин бүгү комсомод организацияларында калбарган. Ол чарышка амгы үеде 16 муң ажыг комсомолчулар киржип турар.

ПАРТИЯ организацияларының удуртулгазы-биле ВЛКСМ комитеттери аныяк өскенниң коммунистиг кижизиилгезин күштелдирер талазы-биле практиктиг ажылчорудулгазынга «Чүгле ажылчыннар болгаш тараачыннар-биле кады күш-ажылга коммунистер болуп болур» деп Ленинчи чагыны улуртулга болдургаш, күжениишкинниг ажылды чорудуп турар. Олар организакчы болгаш политмассалыг ажылын ооллар, кыстарның күш-ажылчы кижизиилгезин улам шинай экижилеринче, оларны онгу беш чылдың планын долдур болгаш ажыр күүседир дээш бүгү улустуң үүле-херээже үлүүн киирип, будурүлгенің ажыктыын белиндер болгаш ажылдың шыпарын экижилер дээш демиселге идепкейлиг киириштиреринге утпазымырган.

Амгы үеде муң-муң аныяк кижилер материалдыг бүзүрүлгеде хаара туттунган. 26 муң ажыг ооллар, кыстар күш-ажылды коммунистиг ёзуже көөрү дээш шимчээшкинде киржип, «Беш чылдың маадырларының күш-ажылдың коонуиларының эң эки комсомолчу-аныяктар коллективинге» деп шилчиир Кызыл түгүн чедип алыр эрге дээш 300 ажыг ыидыг коллективтер демисежип турар. 115 аныяк бүдүрүлгечилер бёш чылда боттарының планнарын шагда-ла күүседипкен, 8 муң ажыг кижи план күүседиринге шаг-үеии мурнап турар.

Кызылдың даараныла комбинадының даараныла цегинде, республика типографиязының дептерлээр цегинде, Бай-Хаактың амыдырал-хаидырыла комбинадында, Садыг министерствозунуң автобаазазында, № 48 тудуг эргелинде комсомолчу-аныяктарның коллективтеринің болгаш бүдүрүлгенің хөй-хөй аныяк мурнакчыларының «Юбилейлиг беш чылды—Ильичиниң юбилейинде доозар!» деп калбаган патриоттуг эгелээшкин-биле аныяк өскенниер Ленинчи күш-ажылчы шалыпчы ээлчегде киржип турарлар.

КОМСОМОЛ организациялары Ленинчи юбилейге белеткеммишаан, республиканың көдээ ажыл-агыйын улам хөгжүдер талазы-биле партия организацияларының бүзүреллиг дузалакчылары боол турар. «Мал ажылы— комсомолдуң шалыпчы херээ» деп шимчээшкин улам калбарган. Комсомолчу путёвка-биле сөөлгү чылдарда улус ажыл-агыйының ол чугула адырыиче 1400 хире ооллар, кыстарны чорутқан. Амгы үеде 14 муң ажыг ооллар, кыстар көдээ ажылатый будурулгезинде хаара туттунган болгаш хойжуларның, сүт-бараан фермаларының база хову-трактөрнүң комсомолчу-аныяктарының 100 хире бригадалары ажылдап турар.

Көдээниң хөй-хөй аныяк ажыл-ишчилери Ленинчи юбилейге үткүштүр белиткеи хүлээлгени алган. Чижээ, Чөөн-Хемчикте «Искра» совхозтуң хойжузу Ленинчи комсомол шаңналының лауреады Раиса Ооржак төрүүр 100 хойга онааштыр 120 хурагайны, бир хойдан-на 2,5 кг дүктү алмр хүлээлгени алгаш, амгы үеде эрес шудургу ажылдап турар. Бо дег чижектерни тудуг, транспорт болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларында күш-ажылчы коллективтерде аныяк өскенниерниң ажыл-херээнден хөйүбиле көргүзүп болур.

Ленинчи юбилейге үткүштүр планнаар даалгаларны база социалистиг хүлээлгелерин долдур болгаш ажыр күүседирибиле, күш-ажылга эрес-маадырлыг чоруктуң үлегер-чижээн көргүзери-биле, улус ажыл-агыйының бүгү адырларының янзы-бүрү участоктарына чедишкиннер-биле Коммунистиг партияны. Төрээн чуртту өөртүрү комсомолчу бүрүзүнүң аныяк ажылчының херээ болур. Ол бүгүнү олар хоочун эштери коммунистерниң, чер-черде партия, комсомол организацияларының деткимчези-биле чедип алырлар.

УЛУГ баштыңчының амыдыралынга болгаш революсчу ажыл-чорудулгазының кайгамчык чаагай үлегер-чижээнге аныяк өскенниерни кижизидер ажылды күштелдирер, комсомолчуларның болгаш аныяктарның бүгү кезээктериниң идейлиг база мөзүү-шынар дадыгылгазының талазы-биле ажылды «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалының негелдеринге дүүштүр сайзырангайжыдар талазы-биле партия организацияларының удуртулгазы-биле комсомол организацияларының хөй талаалыг ажылды чорудуп келген болгаш чорудуп-даа турар.

Ол сорулгаларны боттандырарынга Бүгү-эвилелдиң Ленинчи хыналдазынга белеткелди чөп ажыглап, бедик деңнелге эрттирери чугула ужур-дузалыг. Ол хыналданың үезинде дараазында ажылдарны чорудар: бо чылдың февральда «Ленинчи ёзу-биле коммунизмге өөренир, коммунизмни тургусчур бис» деп темага Ленинчи кичээлди бүгү комсомол организацияларына чорудар, февраль—мартта Ленинчи зачёттуң ниитилел-политиктиг аттестациязын эрттирер; апрель 1-ден 15-ке чедир «Ленининиң ады-биле, партияның удуртулгазы-биле күш-ажылче болгаш эрес-маадырлыг чорукче» деп чаңгыс аай хүн айтырыгдыг Бүгү-эвилелдиң комсомол хуралдарын эрттирер. Ол хемчегler Ленинчи юбилейге белеткелдиң талазы-биле комсомол организацияларының бүгү ажыл-чорудулгазының үндезини болур чүве төлээде, оларны бедик идейлиг деңнелге эрттирер дээш амгы үеде ВЛКСМ комитеттери чер-черде партия организацияларының удуртулгазы-биле анаа күжениишкинниг белеткелди чорудуп турар.

КОМСОМОЛЧУЛАРНЫҢ болгаш аныяктарның идей-политиктиг күш-ажылчы болгаш мөзүү-шынар кижизидилгезиниң сорулгаларын комплекстиг боттандырарынга улуг ролдуу ойнаар Ленинчи зачёттуу организастаар талазы-биле хөй-хөй комсомол организацияларының таарымчалыг дуржулгазы чедип алганнар. Ынчалзажок Ленинчи зачёттуу чамдык комсомол организацияларының ёзу барымдаалап чорудуп турарының дугайында эрткен чылдың төнчүзүнде болган комсомолдуң область болгаш районнар конференцияларынга чидиг шүгүмүүлелдер база болгулаан. Оон чогуур түңнелдерни кылыр, ону комсомол организацияларының организастыг бедик деңнелге эрттирер талазы-биле партия организацияларының оларга дээштиг дузаны көргүзердер.

Улуг баштыңчының юбилейинге белеткелдиң үезинде Ленинчи кичээлдер, ниитилел политиктиг номчулгалар ам бээш эгелеп турар, студентилерниң эртем ажылдарының конкурстарын, өөренискилериниң чогаадыгларының көрүүлелерии идей-теоретиктиг бедик деңнелге эрттирер чугула сорулга тургустунуп турар. Партия организацияларының сүмележип тургаш, «Ленинчи ёзу-биле, коммунистиг ёзу-биле чурттаар, ажылдаар болгаш демисежир» деп хүн айтырыглыг партийжи ажык хуралдарга комсомолчуларны идепкейлиг киришкилерии комсомод комитеттери чедип алыр. Улуг баштыңчызының юбилейин төлептиг үткүүр дээш комсомол хөй талаалыг ажылды чорудуп турар. Планнаттынган бүгү хемчегlерни комсомол организациялары организастыг, бедик деңнелге эрттирген турзун дээш чер-черде партия организацияларының оларга удуртулгазы улам күштелдирер, доктаамал дузаны көргүзер ужурлуглар.

Одакчы

Эки кижилер дугайында

Хөндергейге чеде берген мен. Чап-чаа тутқан интернат чанында чаштар ёмиеңиин турлар.

— Бо дүне кончуг чылыг болду але, эжим! — дигенин дыңнап кагдым.

— Бурунгу дүне кончуг донуп хонган бис але, эжим. Ол одакчы кончуг чалгаа кижи але, эжим!—деп, бир ооллуң үнүн база дыңнадым. Ёзулуг одакчының ээлчээнде интернат болгаш школаның иштинге чылыг апаарын чаштар безин эндевес дээрзин ол ийи ооллуң чугаазындан эскерип кагдым.

Башкылар ораалынге кире бердим. Профзвилелиниң «хүндүлел самбыразында» мурнакчыларның хөрек чуруктары чыскаалдыр көстүр болду. Бүдүү дилегзиниң көргүледим. Ам-на дилеп чораан кижиниң адын тып алдым.

«Дүлүш Дондукович Тас. Хөндергей ортумак школазының тергиин одакчызы». Бо кыска домакта ол суурда бичии чаштарның чурттап турар интернадынга болгаш өөренир турар школазынга чылыгны берип турар хоочун ажылчын, мурнакчы одакчы ол болур.

Кара чаштан кады ойнап өскен эжим-не-дир сен. Сени бодум тып алыйн деп бодаап, школа девискээрин эргий кыдаштадым. Бир чавыс бажың дүндүүнден узун хоолай шиштелип үнгеш, кара-кара ыштары оптуктур огуп туру. Ол-ла чавыт бажыңның таваанын адаандан бир кижи ийи демирхүүп долу кара-бора хүдүү дашкаар үндүрүп эккелгеш, оозалаш черге тө тудупту. Оон ол-ла кижи демги демирхүүнүларынга дозур кара хөмүр-даштыг оозаландыр ускаш, одаар черинднве кире берди. Мен база сүрүштүр кирип кагдым. Шой суугу иштинде көстер кызаңнаар, Эжим мени көрүп каапп, уткуштур халып келдя. Чугаалаштым. Дүлүш Тастың мындыг чугаазы сагыжымда артып калган:

«— Баштай бызаңчылап, оон соонда андазын бизин колхозумга соп. дарганнап чордум. Ачам кончуг шевер чораан кижи-ле болгай, оон-на салган алган эртемим ол ыйнаан. Оон ам чолаачылап өөрендим. Чээрби ажыг чыл чолаачылаап, дөртен хар ажып чорааш, караам шоозу бакырай берген. Хөндергей школазында одакчылай бердим. Он чыл ажыр одакчылап келдим. Мээң от салыр ээлчээмде чаңгыс-даа катап чылыг суг дамчыыр демир хоолайлар соон көрбээн. Демир хоолай иштинде суг доңа бээр болза, чара тептерии билир-ле болгай мен, ынчангаш от салыр ээлчээм кээрге, карак шиммес кижи мен. Кылып турар ажылымның эки бооп турар чажыды ол чүве ийин.

Хөндергей суурда Дүлүш Таска чедер одакчы чок! Кыштың кончуг соогунда чаштарның чурттаар, өөрөнир черин чылдып берип турар хүн төреллиг кижи— Тергиин Одакчы дең шолалыг Дүлүш Тас ол-дур.

Монгуш КЕНИН-ЛОПСАН.

Күш-ажылчы алдар орденниң адилекчизи Александра Бадарчы «Тес-Хем» совхозтуң Өртең сүт-бараан фермазында 22 чыл ажылдап турар. Эрткен 1979 чылда алган социалистиг хүлээлгезиин ол ажыр күүседкен.

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 110 чылын төлептиг үткүүр дээш Бадарчы бодунга быжыглаан 18 инээнден күрүнеге эки шынарлыг, элбек сүттү дужаар дээш шудургу ажылдап турар.

ЧУРУКТА: мурнанчы саанчы Александра Бадарчы.

Өртең сүт-бараан фермазында ооаашкан ажыл-херээнин мастерлери. мурнакчылар хөй. Оларның бирээзи (чурукта) Көк Кыстай-оол бо. Ол, фермада сөөлгү 15 чыл улаштыр бызаа өстүрүп ажылдап келген.

Эрткен 1979 чылда К. Кыстай-оол 85 бызааны менди доруктүрүп, бызаа бүрүзүнден хонукта 700 грамм немелде деңзинии ап келген. Өртең фермазындан К. Кыстай-оол биле А. Бадарчы оларның портреттерии районнуң хүндүлел самбыразында киирген.

Сөзү болгаш фотозу Т. КУНГАНЫҢ.

АНЫЯКТАРГА ҮЛЕГЕРЛИГ

Дайың Чыкчымаевич Сенди «Нарын» совхозка чолаачылап ажылдаа-ла элээн үр апарган. Ол ийнги класстың чолаачызы. Чолаачы мергежилди баштай совхозка ажыткан чолаачылар курузунга чедип алган. Ийнги класстың чолаачы эргеин Кызылга ДОСААФ школазынга өөренгеш, дужаап алган. Бо база оон кызымак чоруун көргүзүп турар-дыр.

Хоочун чолаачы моон мурнунда ГАЗ-51 маркалыг автомашинага ажылдап турган. Малчын коданнарже мал чеми, сиген, саваң чедирер, ырак рейстерже үнүп, чеже тоиба янзы-бүрү чүктерни ол сөөртпээн дээр. Оон машиназы четпээн черлер Нарында ховар. Ырак-узак, кадыр-берт оруктарны эртип келгенин саналр болза, он-он муң километрге шөйлү бээр.

Чолаачы кижиниң ажылы база белеп эвес. Кыштың соогунда, чайның изииде узун оруктарга чоруп, руль артынга олуруп, машина башкарары анаа-ла олурары эвес. Озалондак болдурбазы-биле оруккавваарымчалыг болуру иегеттинер.

Дайың Чыкчымаевич ам сүт сөөртүр машинада ажылдап турар. Ону үш чыл бурунгаар күлээл алган. Чолаачыны быжыглаан черлери — малчын коданнары. Оларны кыжын, чайын суг-биле доктаамал хаидырар. Бо ажылынга ээ-хаарысалгазын база көргүскен. «Суг үзүктелген, ол хүн суг келбээн» деп чугаа барык малчыннардан дыңналып көрбээн.

Ол анаа олурарынга ынак эвес кижи. Эрес-кежээ, эртежиж-даа. Дал бажында-ла ооң машиназы белеп турар. Гаражка баштай кээр кижилерниң база бирээзи. Даанган ажылынга ак сетkилдиг кызымак чоруу Дайың Чыкчымаевичиниң бир эки будуштүт чаны. Хүнде ол барык 200-300 километр чедир оруктү эртер. Ооң күш-ажылга ынак чоруу аныяк өскенге үлегерчижекти көргүскен. Совхозтуң аныяк чолгачыларынга аргадуржулгазын дамчыдып, машина-техникага камныг болуруи чагын сургаан турар. Ол аныяктарның дагдыныкчызы. Аныяк чолаачылар Иван Сергбе, Анатолий Арахчаа, Владимир Касымба дээн ыпкаш аныяктарны дагдыныл, оларны өөредип келгеп. Ам бо ооллар ооң-биле кады ажылдап, мурнакчы чолаачылар боол турарлар. Оларга Дайың Чыкчымаевич адазы ышкаш өөруп, төлептиг кижилер болганынга өөргээрлиын чоруур.

Дайың Чыкчымаевич оң уругнуң адазы. Уругларыөзүп, гускайлап амыдырап чурттай бергилээп. Бичиилери школаза. Оғнуң херээжен ээзи Чимчиру Дондуповна Донмит суурнуң эмнелгезинде санитаркалап, чоннуң кадыы дээш, арыг-сиинг чурттаага дээш ажылдап чоруурларыны бирээзи. Сендилер уруг-дарыының өөредилге-кижизидилгезиниче улуг кичээнгейии салып келген. Ада-не школа-биле быжыг харылзаалыг. Дайың Чыкчымаевич Сенди болуун кызымак күш-ажылы-биле уруг-дарыының болгаш чонуун хүндүткелин чаалап ап шыдаал, бүдүштүг ада.

Т. ОНДАР

ЧУРУКТА: «Нарын» совхозтуң хоочун чолаачызы Дайың Чыкчымаевич Сенди.

В. АМЫРНЫҢ фотозу.

Соңгулдаларга уткуштур

БҮГҮ ТАЛАЛЫГ КАЛБАРГАН

РСФСР-нин, Тыва АССР-нин Дээди Советтеринге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулдалар хүнүн бедик деннелге арттирер дээш аная белеткел ажылдары Кызыл районда бо хүннерде организастыг чоруп турар. Иланғыл Шынаанын № 82 соңгулда округунун соңгулда комиссиязы бо чугула политиктиг кампанияны негелдеге дүүштүр арттирер сорулга-биле ажылды бүгү талалыг калбарткан. Соңгулданын участок комиссиязының ажыл планы тургустунган. комиссия кежигүннери ол ёзугаар ажылдап турар. Агитпунктуда суурнун болгаш малчыннарның чүрттап турар черлериннің девискээр айы-биле схема-картазын кылган. Кедээ Советтиң бажыңында тургустунган агитпункт үениң негелдезинге дүүштүр деритинген.

Агитаторлар, пропагандистер СЭКП ТК-ның ноябрь (1979 ч.) Пленумунуң материалдарының, аная Л. И. Брежневтиң делгереңгей, ханы уткалыг чугаазының, ССРЭ-де соңгулга системазының дугайында тайылбыр ажылын чонуң чүрттап турар черинин айы-биле күштелдирген.

Агитаторлар Ю. Чигден, Б. Куулар, С. Хомушку, Ш. Дудун болгаш өскелер-даа соңгукчуларның данзызын чогуур үезинде тургузуп, чүрттакчы чон ортузунга политмассалыг ажылдарны калбартыр ажылга идепкейлиг киржип турарлар.

Бо чылын бир дугаар соңгуур аныяк соңгукчулар-биле ажыл багай эвес тургустунган. Библиотеканың, Культура бажыңының чөвүлелдери план ёзугаар ленинчи ёзу-биле ажылдап, чүрттаар деп темага аныяк соңгукчулар кежээзин организастаан.

Тыва АССР-нин Дээди, улус депутаттарының чер-чер Советтеринге депутаттарның кандидаттарын депшидер хуралдар коллективтерге арткылаан. Соңгукчулар партия, совет органнарының ажылдакчыларының, ажыл-агыйының, бүдүрүлгенің мурнакчыларының кандизатураларын депутатка кандизаттар кылыр алдааннар Чижээ, мурнакчы херээжен анчы, ивижи А. С. Шоюн, аныяк хойжу А. С. Дангыр-оол, И. Л. Сана болгаш оон-даа өскелерге чон изиг бүзүрелди илередип, Кызыл район Советинге депутаттарының кандидаттарынга депшиткен.

Күнгуртугнуң Культура бажыңының «Чалгыглар» агитбригадазы агитаторлар, пропагандистер-биле лекция, бееданы номчувушаан, солун концерттерни соңгукчуларга бараалгалып турар.

Районда соңгулдаларга белеткел ажылдарының чоруп турарында кылдынган түүлдер-биле чергелештир бо хүннерге чедир шиитпирлеттинмейн турар чамдык айтырыгларның барын айтыры чугула. Чижээ, ырак-узак черлерде чүрттап турар ивижилерге агитаторлар ховар барып турар. Оларга чедип, лекция, беседа номчуур айтырыг четпес. Бо четпестерни дарый чайладыр талазы-биле «Терек-Хөл» совхозтуң директизязы, партком болгаш кодээ Совет чогуур хемчеглерни алыр болза эки.

К. ХЕРТЕК.

ДӨРТ УЧАСТОКТА

Районнуң партия, совет органнарының ажылдакчылары РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советтеринге, улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдалар хүнүн чарлаан соон дарый, аная белеткелдерни бедик деннелге чорудар сорулга-биле ап чорудар хемчеглерни баш удур тодараткан турган. Районда Тыва АССР-нин Дээди Советинге пай, район Советинге 45, кодээ Советтерге 50 округ, девискээр аайы-биле 4 соңгулда участогу тургустунган. Агитпункт бүрүзү ажылын үеним негелдезинге дүүштүр тургускан. Олар соңгулда мурнунуң масса-политиктиг ажылдарын организастап чорудар төп болу берген. Мугур-Аксының № 1, Мөген-Бүренниң № 2 агитпунктуларының (даргалары А. С. Намгай-оол, О. С. Салчак) соңгукчулар ортузунга чорудуп турар ажылдары өскелерге үлегерлиг. Агитпунктуларның дериге-шимелдези үеним негелдезинге бүрүн дүгжүп турар болгаш чүрттакчы чон ортузунга чорудуп турар ажылдарының деннели бедик.

СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң тургускан планын ёзугаар лекторлар, пропагандистер районнуң бүдүрүлгелериниге, күш-ажылчы коллективтеринге чедип, Советтер чүртүнүң соңгулда системазынга, делегей байдалынга болгаш өске-даа чамдык темаларга хамаарыштыр лекция, беседаларны кылып турар. Соңгулдаларга белеткел үезинде ап чорудар хемчеглерни районнуң хереглекчилер нитилели, харылзаа бедирип, райкүүскомнуң культура киллизи болгаш өске-даа албан организациялар ажылдап тургускан.

Соңгулдаларга белеткел ажылдарының база бир чугула үе-чадазы — депутаттарга кандидаттар депшидилгези чонунуң идепкейлиг киржилгези-биле бедик кодурлүүшкүнүт эрткен. Тыва АССР-ниң Дээди Советинге болгаш улус депутаттарының чер-чер Советтеринге депутаттарның кандидаттарынга соңгукчулар районнуң мурнакчыларының, төлептиг кижилериниң кандидатуразын алааннар. Районнуң мурнакчы ишчилер — Ю. Ч. Ыргит, М. И. Намзын, М. Л. Бичe-оол, Д. Б. Чамзы, С. Д. Алдай-оол, Х. Д. Донгак болгаш оон-даа өскелерни соңгукчулар район Советинге, кодээ Советтерге депутаттарга кандидаттар кылдыр депшиткеннер. Депутатка кандидаттарның бүрүткели, үжуражылга хуралдары организастыг чоруп турар.

Районнуң ажылчы чону бо хүннерде соңгулдалар хүнүн күш-ажылчы коргузүтлерлиг үтүүр сорулганы салган, бедик кодурлүүшкүнүүр ажылдап турарлар. Районнуң бүгү соңгукчулары февраль 24-те — соңгулдалар хүнүнде эргечагырга организинга төлээлекчилерин дээш балыларының чангыс кижи дег бээрлер дээранинге чигзиниг чок.

М. ОНДАР.
Мөңгүн-Тайга район.

БЕДИК ШЫНАР—КОЛ НЕГЕЛДЕ

Онгу беш чыл—шынарның болгаш ажыктыг чоруктуң беш чылы. Бедик шынар—кодээ ажыл-агый продуктуларынга—ээ-не көл негелде болуп турар. Ол негелдени республиканың совхозтары канчаар боттанды-рып турарын ап көрээлиңер.

Эрткен чылдың дүргүзүнде республикага ниитизи-биле 25 мүн тонна сүттү күрүнеге сатка-кан. Оон арыг денизизи 24,7 мүн тонна болган. Дужаагаң сүттүң арыг денизизинин күлү болуп турарының чылдагааны чүдел дээрге, сүттүң үскүрү доктаттынган хемчээлинге четпээнинде-дир. Оон түнелиңде ниитизи-биле 455,9 тонна сүт күрүнеге чедир санаттынмаан. Ажыл-агыйларның күрүнеге салып турар сүлүнүң үскүрү түгле 3,83 хүү болуп турар.

Улуг-Хем районнуң ажыл-агыйларының күрүнеге дужаагаң сүлүнүң үскүрү доктаттынган хемчээлден бедик болган ужурунда, оларга 44,1 тонна сүттү немей саналаан. Ол ышкаш Каа-Хемнин совхозтарынга сүлүнүң үскүрү эки болганы дээш 27 тонна хирени немээн. Бир эвес ажыл-агыйлар саар инектерни долу үнелиг, балансылаттынган чемнер-биле хандырган болза, эрткен чылын күрүнеге дужаар сүт планын дыка ажыр күүседип болур аргалыг турган.

Республикала ээн хой сүт бүдүрер Таңды болгаш Бии-Хем районнар 1979 чылда күрүнеге сүт салырының планын күүседип шылаваан болгай. Ынчангаш республика эрткен чылын күрүне мурнунга үш чүс тоннадан хой сүт ёрелиг арткан.

Совхозтарның күрүнеге салып турган сүлүнүң сорттун алырга, 1975 чылда бирги сорттун сүлү 15,2 хүү болган болза, 1978 чылда 34,4 хүү чедир көвүдээн. А 1979 чылда ол сан 33 хүү кылыр күзүлай берген. Күлү шынарлыг, күрүне стандартынга дүүшпес сүт 1975 чылда түгле 6,1 хүү турган болза, 1979 чылда 12 хүү чедир көвүдээн. Ажып баксыраан дээш ажыл-агыйларже дедир чоруткан сүт 1978 чылда 100 тонна, а эрткен чылын—254 тонна болган. Моон алырга, сүттүң шынары экижир хамаанчок, харын күдүлап турар шыкажыл.

Күрүнеге салып турар сүттүң өртээ оон шынарындан дөрт хамаарылгалыг болур. Эки шынарлыг сүттүң өртээ улуг, а багай шынарлыының күү. Ынчангаш республика, бүдүрүп турар сүттүң шынарын бедидери ажыл-агыйның экономиказын быжыглаарынга цлиглиг-дир. Үстүнде чижекке киирген фактыларлан алырга, эрткен чылын совхозтардан күрүнеге саттынган сүт 1978 чылдынга деннээрге, бүгү талазы-биле көргүзүглери күдүлаан. Оон түнелиңде республиканың совхозтары 1979 чылда 219 мүн рубльди чедир албаан, а 1978 чылда 75 мүн хире рубльди чедир албаан турган.

Сүттүң шынарын экижидерин чедип ап турар черлер барын маңаа база айтыр херек. Чижээ, эрткен чылын Эрзининин ажыл-агыйларының күрүнеге сатка-ан 310 тонна сүлү бүрүнү-биле, Тес-Хемнин совхозтарының дужаган 506 тонна сүлүнүң 99, 3 хүүзү, Улуг-Хемден киргеи 3503 тонна сүттүң 57,9 хүүзү бирги сорттуу болган. Ол ышкаш «УТКА 25 чылы», «Революциянын чалбыыжы», «Хөлдүң», «Кызыл таразчын», «Ленинчи оруқ» совхозтарның сатка-ан сүлүнүң 41—69,3 хүүзү бирги сортка хамаарыжып турар. Бо ажыл-агыйларның удуртукчулары, зоовет-специалистери, саавчылары продукциянын шынарын экижидеринче чогуур кичээнгейни угландырып турары тодаргай.

Бүдүрүп турар сүлүнүң шынарын экижидеринче Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары кичээнгей салбайн турарын айтыр херек. Ол районнуң эрткен чылын сатка-ан сүлүнүң түгле 6,1 хүүзү бирги сортка санатка-ан, 21 хүүзү күрүне стандартынга дүүшпээн. 82,5 тонна сүттү ажыг дээш хүлээп албаан. «Алдан-Маадыр» совхозтуң күрүнеге дужаага-ан 435 тонна сүлүнүң түгле чаңгыс хүүзү бирги сортка хамаарышкан, стандартка таарышпазы 35,8 хүү четкен. Оон түнелиңде ол ажыл-агый 3846 рубльди чедир албаан! А Чөөн-Хемчик район нинтизи-биле барык-ла 20 мүн чыгыы рубльди чедир албаан болуп турар. Шак ындыг ажыл-агыйлы эвес чорук-биле моон сонгаар эптежир арга чок.

Дужаагаң сүттүң шынары түге күлү болуп турарыл? Ынчыг айтырыг чайгаар-ла тургустунуп келир. Сүт-бараан фермаларында бар болуп турар сүт шынары хынаар 37 лабораториянын түгле кезик хиреан ажылдап турар. Ынчыг болганда, фермалар сагган сүлүнүң канчыг шынарлыын билбейн, ону аная тууган-ла күрүнеге дужаары-биле чорудуп турар-дыр. Оон ангыла лабораторияларга тускай дериг-херекселер чедишпес, янзы-бүрү эвилдиригдер чок болгулаар таварылгалар бар. Лаборантыларны четчелээриниге, оларның билиг, мергежилин бедидериниге, ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузарынга сагыш салбайн турар. Бо чылын ол четпестерни чайладыры эргежок чугула. Бүдүрүп турар продукциянын шынарын бедидери дээш дёмнеел хүннүң ээ-не негелдезиг айтырыы болуп турар.

Саавчылар сүт кузар савалларын эки арыглавас, сава дүүнге хирлиг суг арттырып кааз чоруктар бар. Ынчыг хирлиг сугнун кырынче күдүпкан сүт ажыл бербейн каңчаар. Чамдык саавчылар халаттарын чүгбас, саалга үеаинде билзектерин үжулбаттыр. Оон үржүү-биле база-ла сүт дүрген үрелип, шынары баксырап турар. Сүт сөөртүр машиналарның цистерналарын багай чүл турары хаал эвес.

Бо бүгү четпестерни бүрүнү-биле чайладыр болза, чүге ынчан эки шынарлыг сүттү күрүнеге дужаан, оон арбын арыг орулганы ап болур. Ону ажыл-агыйларның удуртукчулары, специалистери, саавчыларны утпас үжүрлүг.

Мал ажылының продуктуларының шынарын бедидеринге кичээнгей салырын районнарда кодээ ажыл-агый ергелелдери, республиканың Кодээ ажыл-агый министерствозу күштелдирер хулаалгелиг. Ажыктыг чоруктуг болгаш шынарны бедидери партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының кичээнгейниинң төвүнге доктаамал турар үжүрлүг. Партия ынчаар негеп турар.

Х. ЧЫМБА,
Кодээ ажыл-агый продуктуларының белеткелиниң болгаш шынарының талазы-биле Тыва АССР-де күрүнениң көл инспекторунуң ораланчызы.

БӨМБУРЗЕКТИН СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

НАЙЫРАЛДЫҢ БОЛГАШ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫҢ ЮБИЛЕЙИ

ХАНОЙ. (СЭТА). Совет Эвилелиниң Вьетнамга көргүзүп турар ак сеткилдиг акы-дуңма дузаламчызы, ийи чүрттүң улустарының аразында дайынчы эп-сеткил каттыштырылгазы вьетнам революциянын тиилелгелериниң идегелдиг магадылалы болуп турар деп, «Нян зан» солун мурнуку чүүлүнге бижээн.

30 чылдар мурнунда Вьетнам Демократтыг Республика биле Совет Эвилели дипломаттыг харылзааларны тургускан үеден бээр оларның кады ажылдажылгазы быжыглын база бүгү талаларга калбарып келген деп ол солун демдеглээн. Удурланыышкын дайынынга Вьетнамның тиилелгезинге, америк империализмнин агрессиязын ойтур шаварынга болгаш чүрттүң экономиктиг тургузуушкунунга совет улус ажок улуг үлүүн киирген, ССРЭ-ден специалистерник дузазы-биле республикада баштайгы кур-ажыл-агыйларны тургускан, үлетпүр бүдүрүлгелерин тутка-н, оларны вьетнам индустрияның эң улуг бүдүрүлгелери кылдыр дүрүм ёзугаар санап турар бис. Мергежилдиг национал кадрларны белетизээрде база Вьетнамга улуг дузаны чедирген.

Совет Эвилелиниң материалдыг дузаламчызы болгаш моральдыг деткимчези, ССРЭ-де социалистиг тургузуушкунунуң үнелеп четтинмес дуржулгазы 1975 чылда чүрттүң каттышканының соонда улам онза ужур-дузалыг болу берген деп, «Нян зан» айыткан. Вьетнам Социалистиг Республиканың Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелинге киргенин, Совет Эвилели-биле найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээге ат салганы оон амыдыралынга чугула ужур-дузалыг болган. Ол чүүлдер болза, кедилиг перспективалыг акы-дуңма харылзааларның бүгү талалыг хөгжүлдезинге шынар талазыбиле чаа үе-чадa болу берген төвүлүг болуушкуннар болган.

Бөгүн Пекинниң реаксылыг удуртулгазы америк империализм-биле эвилелдежип алгаш, антивьетнамчы үрдүнчи кампанияны чорудуп турар деп, ол солун бижээн. Кыдат гегемонистер бистерни хоптап, вьетнам-кыдат кызыгаарда дүшкүүрлүг чоруктуг чидиглендирип турар. Ол байдалдарда Совет улустуң биске көргүзүп турар дузаламчызы — ССРЭ тайбынның болгаш социализмнің быжыг чөленгиижи болуп, бодунуң интернационалчы хүлээлгезинге кезээде шынчы болуп турарының чырыткыланчак хөрежизи-дир деп, «Нян зан» онзалап демдеглээн.

ТАНЮГ АГЕНТИЛЕЛДИҢ ДЫҢНАДЫГЫ

БЕЛГРАД. (СЭТА). ЮСФР-нин президентизи И. Броз Титога январь 20-де операция кылганының соонза сёгүн эгелей берген деп дыңнадыгны ТАНЮГ агентилели парлап үнүдүрген. Ол мурнукузу мшкаш Љубљанда эмнелгеде эмнетинишаан. Оон калыкшыл байдалы экижээн.

Агентилелдиң дыңнадыл гуларында-биле алырга И. Броз Тито бодунуң чамдык хүлээлгелерин күүседип эгелээн.

УЛУС ӨӨРЕДИЛГЕЗИНИҢ СОРУЛГАЛАРЫ

БАРЫЫН БЕРЛИН. (СЭТА). Улусчу-демократтыг партияның (УДП-нин) болгаш чазактың соңгаарладып болбас сорулгаларының бирээзин болза бижик билбес чорукту үзүткээры болур дел, «Вархайт» солунга интервьюзунга УДП ТК-ның Политбюро кежигүнү, АДР-нин чамдыкшыл министри Анахита Ротебзад медеглээн. Амгы үеге чедир Афганистанның чүрттакчы чонунуң 90 хүүзү номчуп болгаш бижип билбес. Ындыг чорук улус өөредилгезинин талазы-биле реформаны амыдыралга доп-дораан боттандырып чорударын негеп турар дел, А. Ротебзад айткан. Оны үш чылага чорудар: баштай реформа 1—4 класстын, оон соонда 5—8 класстын болгаш алдактың соолунде үстүкү класстарның өөренижилерин хаара тудар. Моон мурнунда школа барып шыдавас чораан 10—14 харлыг уругларга кыска хуусаалыг курстарны организастап чорудар. Оон сорулгазы болза эге школаның программазын ийи чыл дургузунда өөренип эртери болуур. Оон ыңай чаз программалар ёзугаар чүрттүң улустарының хөй дылдарынга—пушту, дари, үзбек, түркмен болгаш белүдж дылдарга өөредилге номнарын белеткээн деп, министр немеп каан.

САДАТТЫҢ ЁЗУ-ЧУРУМУН ХҮЛЭЭП КӨРБЕС

ИСЛАМАБАД. (СЭТА). Ислам конференция организациязының сессиязы бүгү мусульман чүрттарны политика, экономика болгаш культура талазы-биле Садаттың ёзу-чурумун хүлээп көрбезинче кыйгырган. Израиль-биле харылзааларны «болур чогууру-биле» тургузар деп аддаар египет ёзу-чурумун чоокта чаа хүлээп алган хемчеглерни хүлээп алган резолюцияда шиитпирлин-биле бүрүү шапкан. Ол хемчеглерни араб делегейде сионисчи агрессорларга эдчеглиг дүжүп бериишкин, араб девискээрлерни израильдиң эжелээрин быжыглаарының. Египетти Чоокуу Чөөн чүкче империалистиг база болдурарының оруунга чаа базым кылдыр үнелеп көрген билдингир болгай.

«АКШ, Израиль болгаш Египеттиң аразында дугуржулганы болгаш кады ажылдажылганы» сессия бүрүү шапкан. Ол дугуржулга болза «Палестинаның араб улузунуң эргелериниге удур калчаалыг агрессия болур болгаш бүгү араб база мусульман чүрттарның айыыл чок чоруунга база хамаарышпас чоруунга кыжаныышкын болур» деп оңзалап дёмдеглээн. «Иерусалимни болгаш өске-даа эжелеттирген араб девискээрлерни хостаары дээш дёмнеелдиң хереэнге араб чүрттар-биле эп-сеткил каттыштырылгазын тодаргай бадыткаарынче» мусульман чүрттарны резолюцияга кыйгырган.

Оон-биле кадам империалистиг күштериниң, чүүн-даа мурнунда АКШ-тың салдарыбиле Афганистан Демократтыг Республиканың ишкиги херектеринче каржызы-биле хөлгазрлап киржирин база Ислам организациязга Афганистанның кежигүн болуурун түр сөкладырын баш удур көрүп турар резолюцияны конференцияга албадаарын оралдашкан. АДР-ге болгаш Совет Эвилелиге удур угланган империалистиг пропагандаяның хоп-мегезин оң резолюцияда катаптаан болган.

«Күүүлээшкинниң» каржыдошкун тактиказын ажыглап тура база бодундан хамаарышкан ёзу-чурумнарының деткимчезинге даянып алгаш

Музыка школазында

Каа-Хемден медээлер

УЛАМЧЫЛАВЫШААН

Сарыг-Сеп районнуң Культура бажыңының «Романтиктер» агитбригадазы соңгулдаларга уткуштур чаа программалыг концерти-биле агитпунктуларга, культура одагларынга аалдап барып тураалар. Агитбригада «Улуг Октябрь», «Кызыл тук». «Бурунгаар» совхозтарның Культура бажыңнарынга, агитпунктуларынга солун программалыг концертин көргүскен.

Агитбригаданың программазында каттырынчыг, шоодуглуг интермедиялар, ыры, танцы, хөгжүм номердери хөй. «Романтиктер» районнуң бүгү культура бажыңнарынга, клубтарынга, фермаларга, кызыл-булуннарга, кадарчылар кыштагларынга концерт программазын көргүзер деп хүлээлге алган. Агитбригаданың кежигүннери бөстывынгыр артистер Вера Астанинаның, Юрий Пыщевтин, Иван Арчумаевтиң болгаш «Романтиктерниң» удуртукчузу В. Ивановтуң күүселдерилерин көрүкчүлер улуг соңуургал-биле уткуп, хүлээп ап турар. «Романтиктер» оруун уламчылавышаан.

АДА-ИЕЛЕР ХУРАЛЫ

Январьның соңгу хүнеринде Сарыг-Септиң Тока аттыг № 2 школазының өөреникчилериниң ада-ие хуралдары болуп эрткилээн. Үк хуралдарны класстар аайы-биле организастап эрттирип турар. 7 «а», «б» класстарның өөреникчилериниң ада-ие хуралы солун, ажыктыг, дээштиг эрткен.

Хуралга ада-иелер, башкылар, кижизидикчи башкылар санал бергилээн. Ада-иелерден Павел Оттукович Балган-оолдуң берген саналы хаңы уткалыг, өөредиглиг болган. Хуралга школа директору Сырба Маншак-ооловна Достай чүве чугаалаан. Ийи класстың өөреникчилери ада-иелериниң солун программалыг концертин көргүскен.

Б. ШЕНЕК-ООЛ.

Сарыг-Септиң уругларның музыка школазының аккордеон салбырында салым-чаяанныг 7 оолдар, уруглар өөренип турар. Музыка уран чүүлүнге хандыкшылдыгларны башкы Ольга Васильевна Костученко өөредип турар.

Ойнаар хөгжүм хереселдеринден аккордеон онза ылгалдыг. Ооң оң талакы клавиатуразы (ойнаар өөктери) рояль, пианино, фортепианога, а солагай талакы (бастары) клавиатуразы баянга дөмей. Ынчап кээрге ух хөгжүм хереселди баянны база пианинону ойнап билириниге өөредир. Ольга Васильевнаның эки өөреникчизи Надя Санарованың аккордеонга, баянга, пианинога-даа сундулуу ында.

Б. КЕНЕШ.

ЧУРУКТА: аккордеон башкызы Ольга Васильевна Костученко өөреникчизи Надя Санарова-биле кичээл үезинде.

Х. ОИДАН-ООЛДУҢ фотозу.

ЧАШТАРГА ӨӨРҮНЧҮГ

Торгалыг суурда «Херел» аттыг ясли-сад ында турар уругларга таарымчалыг байдалды тургускан. Эки шынарлыг аъш-чем-биле хүнде дерт удаа чемгерип турар. Уругларның удуур, ойнаар өрээлдери чылыг, чырык, арыг-силиг, ханаларын уругларга таарышкан янзы-бүрү чараш чуруктар каастаан. Ясли-садтың коллективиниң кежигүннери ажылынга харыысалгалыг, ада-иелер-биле бижыг харылзаалыг.

Чаа чылдың ёлказын ясли-садка эрттиргени дыка чараш болгаш солун болган. Аңаа ада-иелерни база чалаан. Бичии чаштарның элээдилери янзы-бүрү хевириниң маскаларын, костюмнерин кеткилээш, каттырынчыг чараш кылдыр ойнап турганын хөй-хөй адыелер сеткил ханып, магадап көргеннер.

Уругларны культурлуг чараш аажы-чаңга өөредип турар. Ясли-садтың эргелекчиэ Кара-кыс Дамдын, кижизидикчилер Ольга Чактар, Нина Сембирии, ажлакчылар Күнзенмаа Доржу, Донгак Делгермаа, повар Анна Моңгуш олар бүгү күжүн, сагыш-сеткилин, кичээнгейин чаштарже салып, кызымаккай ажыллап турар.

Н. ДАМДЫН.

Өвүр район.

КҮҮСЕТКЕН

«Кара-Хөл» совхозтуң тудуг бригадазының ажылчынары школага болгаш эмнелге участогунга одаар ыяш белеткелин соңгулдалар хүнүн уткуштур күүседир деп хүлээнгеннер. Школага 800 кубометр, эмнелге участогунга 200 кубометр токпакты белеткеп берген. Совхозтуң дирекциязы школа болгаш эмнелге-биле чарган кереэзин чедиишкинниг күүсеткен.

Ооң-биле кады суурнуң агитквартиралар аайы-биле одаар ыяш белеткээр шефтаэшкинин организастаан. Ооң түңнелинде 600 кубометр токпакты белеткээн. Ол ажылга агитквартираларның удуртукчулары И. С. Билчитмаа олар организакчы чоруун көргүскен.

Х. САМДАНЧАП.

ТӨРЭЭН ШКОЛАЗЫНДА

Эртем-билигге өөредип каан башкыларыл, ынак школазы кымга-даа уттундурбас. Бистиң Бай-Тал школазынга ооң доозукчулары бо-ла келир. Ам студентилериниң кышкы дыштанылгазының үезин. Өөредилге черлериниге өөренип турар студентилер болгаш сургуулдар дыштанылга үезинде школазынга кээп тураралар. Роза Эрете, Маадыр Дүжүмда олар Кызылдың башкы училищезинде өөренип тураралар. Салчак Байланмаа— Кызылдың уран чүүл училищезинде. Бо уруглар дыштанылгазының үезинде төрээн школазынга кээп, үстүкү классчылар-биле ужуражып, бооттарының өөренип турар мергежилиниң дугайында сонуургадып тураралар.

Т. САЛЧАК.

Бай-Тайга район.

Спорттуң массалыы дээш

ХҮННҮҢ НЕГЕЛДЕЗИНГЕ ДҮГЖҮП ТУРАР БЕ?

СЭКП Төп Комитединиң эрткен чылдың апрель айда хүлээп алган «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай зижижидер дугайында» доктаалында күш-культураны болгаш спортту улам ыңай калбартырының хемчеглерин алырын, залдарны, стадионнарны эң дээштиг кылдыр ажыглаарын, спортчу дериглерни чогуур байдалга чедир тургузарын айыткан.

Ол доктаалга дүүштүр чурттакчы чоннуң дыштанылгазын организастап турарының, спортту массалыг болдурарының, спорт баазазын калбартырының талазы-биле Эрзин, Тес-Хем районнарның спорт комитеттериниң чер-черде партия, совет органнарның, комсомол, профэвилел, хөй-иниити организацияларының канчаар ажылдап турарын республиканың күш-культура болгаш спорт база телевидение болгаш радио дамчыдылга комитеттериниң, «Шын», «Тыванның аныяктары» солуннарның каттышкан рейд бригадазы хынап чораан. Ооң материалдарын мооң адаанда парладывыс.

ЭРЗИН РАЙОН

Спортту, күш-культураны массалыг болдурар, көдээ спортчуларның мергежилии, белеткелин бедидер талазы-биле элээн ажылдарны районнуң спорт комитеди комсомол, профэвилел, хөй-иниити организацияларры-биле кады чорудуп келген. Районнуң спортчулары республика маргылдааларынга иниитизи-биле багай эвес көргүзүглерлиг киржип турар. 1979 чылда эрткен республика маргылдааларынга Эрзин районуң спортчулары хостуг хүрештен ангыда шуптузунга киришкен. ГТО комплекизиниң чайгыдаа, кышкы-даа хевирлериниң маргылдааларынга эрзинчилер «Урожай» эки тура спорт иниитилелинге бирги черни ээлээп, чайгы хевирлерге республикага ийиги, кышкы хевирлерге—дөрткү черлерге үнген. Спорттуң национал хевирлериниң спартакиадазынга, чиик атлетикага, теннискe, хоккейге, волейболга дөрткү-бешки черлерни ээлеп келген. Районнуң баскетболистери «Урожайга» ийиги черже үнген. Бо болгаш өске-даа маргылдааларга түңнелдер районда бедик мергежилдиг, доктаамал белеткелдиг спортчуларның өзүп турарының бир херечизи.

Районнуң суурларында, ажыл-агыйларында, бүдүүрүлгелерде, школаларда, албан организация черлеринде спорттуң эге коллективтери тургустунган. Күш-культура коллективтериниң база районнуң бирги черн дээш спорттуң хөй-хөй хевирлеринге маргылдаалар доктаамал эртип келген. Күш-культура коллективтеринде 2900 ажыг кижи хазара туттунган. Районда 384 спортчулар разряд нормаларын дужаагаан, 700 ажыг кижи ГТО комплекизинин дужаалдазынга киришкен. 92 кижиге хөй-иниитичи тренериниң, судьяның болгаш инструкторнуң шынзылгазын тывыскан. Тус-тус хевирлер аайы-биле М. Кылымдай, В. Чооду, Д. Хертек, Н. Сагды (волейбол), А. Хураган-оол, С. Дажинмей, Ш. Моңгуш, Б. Шомбун (хоккей), Ю. Соян (национал хевирлер), К. Майдыр, А. Базыр-оол, А. Дондуп (хостуг хүреш, самбо), А. Седипков (бокс), С. Илам, Д. Будуу, Н. Чооду, М. Намдараа (шыдыраа), К. Оңгай-оол, С. Сүге-Маадыр (эңгы-эңгы хевирлер) ышкаш идепкейлиг, бедик мергежилдиг спортчулар бар. Олар спорттун ол хевирлеринге секцияларны удуртуп эрттирип, маргылдааларны организастап турарлар.

Совхозтарда, албан организация черлеринде, школаларда спорттуң материалдыг базазын тургузары дээш эвээш эвес хемчеглерни ап чорудуп турар. Суурларда, школаларда чамдык албан черлеринде бөдүүн стадионнар, спортчу шөлдер дериттингилээн. Районнуң үш школаларында спорт залдары ажыглаттынып турар. Спорттуң кышкы хевирлериниң дериг-хереселдери чогуур деңнелге четпеэдаа болза, бар. Эрзин суурда шайбалыг хоккей ойнаар, херимнээн ийи шөлдерни дерип кыдган, Нарын суурда ооң үлегери-биле ындыг шөлдү херимнеп турар.

Ындыг-даа болза спорттуң, күш-культураны сайзырадырында, ону массалыг болдуруп, чоннуң бүгү кезектерин хазара тударында, спорт болгаш күш-культура ажыл-ишчилерниң кадыын быжыглаарының, хостуг үезин чөп ажыглаарының боттуг чепсээ болдурарының талазы-биле ажылда четпестер хөй. Маргылдааларны эрттирип-даа турар болза, оларның киржикчилериниң саны эвээш, кайы-бир хевириң талазы-биле командаларның составы улуг-ла өскерилге чок хевээр артып турар. Спортчу, күш-культуржу байырлалдарны, хүннерни, неделяларны эвээш практикалап келген. Күш-ажылчы коллективтериниң массалыг спортчу маргылдаалары, үнүүшкүнери ховар. Совхозтарда хостаткан спорт инструкторлары боттарының оналшкан ажылдының талазы-биле доктаамал ажыл кылбас чоруктар бар.

Аныяк-өскенге, школачыларга спортту олярның чарылбас оңнүү болдурары дээш ажыл ам-даа чогуур дейнелге четпейн турар. Районнуң беш школазында тускай эртеминг чаңгыс-даа күш-культура башкызы чок. Кызылдың башкы училищезинiң күш-культура салбырын дооскан ийи башкы янзы-бүрү чылдагааннар-биле ажылын каттан. Районо, школа директорлары күш-культура башкылаашкынынче, школачылар оргузунга спортту сайзырадырынче эвээш кичээнгей салып турарын моон көрүп болур. Спортчу дериг-хереселдер-биле долу четчелеттинген школа ам-даа чок. Чамдык секцияларны эрттиргинге аңаа тааржыр оран-бажыңның турбаан кылбас чоруктар бар.

Аныяк-өскенге, школачыларга спортту олярның чарылбас оңнүү болдурары дээш ажыл ам-даа чогуур дейнелге четпейн турар. Районнуң беш школазында тускай эртеминг чаңгыс-даа күш-культура башкызы чок. Кызылдың башкы училищезинiң күш-культура салбырын дооскан ийи башкы янзы-бүрү чылдагааннар-биле ажылын каттан. Районо, школа директорлары күш-культура башкылаашкынынче, школачылар оргузунга спортту сайзырадырынче эвээш кичээнгей салып турарын моон көрүп болур. Спортчу дериг-хереселдер-биле долу четчелеттинген школа ам-даа чок. Чамдык секцияларны эрттиргинге аңаа тааржыр оран-бажыңның турбаан кылбас чоруктар бар.

Ынчалза-даа районнуң ажыл-агыйларында, организацияларында күш-культураны сайзыраткан пропагандаларының талазы-биле ажыл кончуг дески эвес байдалда; чамдык черлерде ол ажыл үгээр, чамдыктарында көңгүс чорбайн турар.

Чижээлээрге, район төвү Самагалдай суурда спортчу амыдырал чоруун турар деп болур. Мында республиканың уругларның спорт школазының бокс талазы-биле салбыры ажылдап, районнуң боксёрлары сөөлгү ийи чылда улаштыр республика чемпионнары болганнар. Боксёрларның тренерлери, спорт мастеринге кандидаттар В. Оюн, Д. Лоовай кичээлдерин өй-шаанда эрттирип, бокстун хөгжүлдезинге эвээш эвес үлүүн киирип турарлар. Район төвүнүң хаакчылары эрткен чылын республиканың хаакка маннаарынга профэвилел-комсомол крозунга база багай эвес көргүзүглүг болганнар. Мында ам база хаак секциязы ажылдап (тренери районо инспектору А. Ооржак). бо чылгы маргылдаага багай эвес киржир сорулганы салган белеткеп турар. Суурда хоккей ойнаарынга кылымал болгаш хем дожунда 2 чуңгу, биичин оолдар ойнаар база 2, шуптуу 4 чуңгу бар. Кылдынган чуңгуларга өй-шаанда чаа суг кудуп, эки доңуруп албайн турар.

Самагалдай ортумак школазында волейбол, баскетбол, самбо, хоккей, теннис секциялары база ажылдап турар.

А район төвүиден аңгыда суурларда спорт, илангыя кышкы спорт, «кышкы уйгуда». «Кызыгаар» совхозту ап көрээлинер. Мында күш-культура талазы-биле инструктор-методист А. Соян. Ол ооң аңгыда совхозта комсомол организациязының секретарының хүлээлгезин база күүседип турар. Совхозтуң удуртукчуларының ооң кол ажылын тоомчага элбайн, инструктор-методисте өске ажылдарны база кылдырып турар. А Сояның кылып турар ажылы хөй, ынчалза-даа ындыг байдал ооң спорт ажылын сула салыпканын канчап-даа агартып шыдавас. Эрткен чылын совхозка ГТО комплекизиниң нормаларының дужаашкынының дугайында айтырарывыска ооң харыы-зы— «Та, билбес-даа кижи мен»—дээр болган. Моон көөрге-ле ажыл-херектиң ужуру билдингир. Совхозтуң бодунуң спорт залы чок, ынчалза-даа ортумак школаның спорт залында график ёзугаар совхоз ажылчыннарынга ийи хүн үндүртүнген, а олар ооң ховар аалчылары. Суурда спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге секцияларны удуртуп шыдаптар хире дуржулгалыг спортчулар бар; волейболга — Э. Сырат, Б. Даа-Хөө, хостуг болгаш тыва хүрештерге Б. Ланчыы, М. Бадыргы дээш ооңдаа өске. Оларның күжүн чүге ажыглап болбас деп?

Районнуң өске-даа ажыл-агыйларында күш-культура болгаш спорт ажылы колдуунда куду деңнелде.

Школалардан күш-культура болгаш спорт ажылы Берт-Даг ортумак школазында эки тургустунган. Школала күш-культура башкызы од талазы-биле тускай мергежилдиг А. Самдан. Школаже кирген кижи дораан-на ында коридорда «Бистиң спортчу чедиишкиннеривис» дээн стендини эскерип каар. Ында школачыларның аңгы-аңгы маргылдааларга чаалап алганы 20 хире кубок, дыка хөй вымпелдер, дипломнар, грамоталар делгеттинген. Школада хостуг хүрештиң, баскетболдуң, волейболдуң, хаактың, хоккейниң секциялары ажылдап, ында дыка хөй школачылар хаара туттунган.

Берт-Даг суурдан улуг ырак эвес Чыргаланды школазында материалдыг база база колдуунда ооң-биле домей. Ынчалза-даа бо школада күш-культура башкызы М. Күшаа (база тускай мергежилдиг) күш-культура, күш-дамыр кижизидилгезин чогуур деңнелге чедир тургуспаан. Мында база спорт залы бар, а ооң дериггезн, чурук каастагазы чок, чылыглаттынмаан. Школада спорт дугайында бичии стенд турган хевирлиг, ам ооң түгле изи арткан.

Шуурмак школазында спорт залы шуут чок. Күш-культура башкызы Кызыл-оол ажылын бичии-даа бол экижидери-биле чамдык спорт снарядтарын шуут-ла школа коридоруна дерип алган. Мында көдээ Совет (даргазы К. Лайлыы), хөй-иниити организациялары школага Шуурмак ыяш ажыл-агый черни дамчыштыр спорт залы тудуп алыр күзелдиглер. Райкүүском, улус өөредилге килдизи оларның бо эгелээшкинин деткип, боттуг дузаны чедирер боор дээрзинге идеген каалынар.

Районда спорт-массалыг, кадыкшылга ажылынның берге айтырыы—спортчу материал-техниктиг базаа. Ажыл-агыйларда, школаларда күш-культура ажылдакчылары бо ажылды чедир кылып шыдавайн турар. Республика чемпионнары—боксёрларның кичээл эрттирип турар ажылынга канчап аңаа тааржыр деп болурул; бичии, каранғы (чылыглаар дээш соңгаларын дүй шаап каан). Маңаа секцияның шупту 40 ажыг кежигүннери чыглып кээрге спортчу мергежилгелер кылып хамаан чок, ыңай-бээр хылаштаары бөзин берге. А мында ооң аңгыда самбо секциязының кичээлдери база эртип турар. Чаңгыс-даа ажыл-агыйда, школала четчир санныг (шуут чок-даа болгулаар) спортчу дериг-хереселдер чок. Күш-культура ажылдакчылары спортка үндүртүнген ашка-түңнү ажыглап шыдавас, билбес болгулаар. Чижээлээрге, эрткен чылын «Кызыгаар» совхоз спортчу чарыгдалдарга 1700 рубльдың үндүрген турган, ол түң ол хевээр чарыгдаттынмайн артып калган, ооң түңнелинде совхоз бо чылын ындыг ажылга түгле 900 рубльдың үндүрүп берген.

Ооң ынай бир четпес түүл—чорудуп турар спортчу хемчеглериң массалыг чоруунуң кудузу. Районда спортчу маргылдаалар эртип турар, а оларның киржикчилери кончуг эвээш боон турар. Бистиң рейд ол районга чоруп турда Чыргаланды школазының спорт залынга районнуң волейбол маргылдаазы боон турган. Маңаа түгле дөрт команда киришкен. Спорт залының ээлери—«Чодураа» совхозтуң безин командазы маргылдаага киришпээн.

Хөй-иниитичи тренерлер, судьялар, методистер-биле ажыл кошкак, оларның-биле кичээлдер, семинарлар эрттирбейн турарындан дуржулга, мергежили куду.

Бо ийи районда спорт болгаш күш-культураны сайзырадыр, ооң материалдыг баазазын быжыглаар талазы-биле ажылдар чоруп турар-даа болза, ол бүгү амгы үениң негелдезинге четпес. Спорттуң массалыг болурун чедип алырының айтырыы чидии-биле тургустунуп турар. Чер-черде партия, совет, ажыл-агый органнары, хөй-иниити организациялары чоннуң дыштанылгазын чогумчалыг болдурарынга, хостуг үезин чөп ажыглаарынга спорттуң ролюн чедир үнелеп, күш-культураны, спортту хөгжүдеринге бүгү талалыг деткимчени көргүзүп, доктаамал кичээнгейге алган турары чугула. Бо рейдиде шүгүмчүлелдерни ол районнарда спорт чөвүлелдери, өске-даа органнар хынамчалыг өөренип көрүп, чогуур түңнелдерни үндүрелинге идегедивис.

РЕЙД БРИГАДАЗЫНЫҢ КЕЖИГҮННЕРИ:
А. ШОЙДУК—республиканың күш-культура болгаш спорт комитединиң даргазының оралакчызы, **А. СОДУНАМ, М. САЯ, Н. БАЗЫР**—телевидение болгаш радио дамчыдылга комитединиң, «Шын», «Тыванның аныяктары» солуннарның корреспондентилери.

«ШУУТ ЧАҢЧЫЛ БОЛГАН»

СССР-ниң шыдыраа талазы-биле шилиндек командазы Европада эң шыырак команда деп атты база катап камгалап алган. Бистиң гроссмейстерлеривис болгаш делегей мастерлеривис Швецияның Скара хоорайга эрткен команда маргылдаазынга ийиги черге барган командадан 7,5 сан мурнап бирги черни ээлээн.

—Европаның команда аайы-биле чемпионаттарынга бистиң шыдыраачыларывыстың тиилелгелери шуут чаңчыл апарган дизе частырыг турбас — деп, СЭТА-ның корреспондентизинге ССРЭ-ниң Шыдыраа федерациязының даргазының бирги оралакчызы делегей гроссмейстери Юрий Авербах чугаалаан. — А улуг маргылдааларга шаңналдыг черлер дээш демисел чылдан чылче улам чидиглеген. Бистиң шилиндек командавыс аңаа хооччуннар болгаш аныяктар киржилгелиг барган. Аныяктар, маргылдаа дружулгазы чокдаа болза, иниити чедиишкинге боттарының шыырак салыышкынын киирген деп, Авербах демдеглээн.

Совет команданың эң аныяк киржикчизи он алды харлыг Гарри Каспаров чүгле бистиң командавыска эвес, харын иниити чемпионатка эң дээре түңнелди чедип алганын чугаалаарга четчир. Ол алды оюндан 5,5 санны алган. Оон аңгыда база бир делегей мастери, ооң мурнунда аныяктарның делегей чемпиону, ам чурттуң чемпионадынга ийиги черге үнген Артур Юсупов оон дүзээзин: дөрт салыгдан 3,5 санны алган.

Рафаэль Ваганян алды салыгдан 5 санны, Ефим Геллер, Юрий Балашов болгаш Олег Романишин олар алды-алды салыглардан 4-4 саннарлыг үнгеннер. Оон аңгыда ССРЭ-ниң командазынга делегей чемпиону Анатолий Карпов, делегей чемпиону чораан Михаил Таль, Тигран Петросян, шыдыраа «овзадайынга» кордакчы Лев Полугаевский олар база ойнап турган.

ССРЭ-ниң шилиндек командазы 56 сандан 36,5 санны алган (сес команда киришкен, команда бүрүзүнге сес ойнакчы). Дараазында черлер мынчаар хуваатталган: Венгрияның шилиндек командазы (29 санныг), Англияны (28,5), Югославияны (28). Болгарияны (27,5), ЧССР-ниң (26), Израильдың (25) база Швецияны (23,5) даралаштыр ээлээн.

Европаның команда аайы-биле чедип удаа эртип турар чемпионаттарынга ССРЭ-ниң командазы чедип улай бирги черни ээлээни ол боон турар.

(СЭТА).

телевидение

ЯНВАРЬ 31-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00 — **«Ye».** Информастыг программа. 10.40 — Эртенги сула шимээшкин. 11.05— **«Горнистер, харыылаңар!»** 11.35 — **«Эриктер».** Хөй сериялыг уран-чечен фильм. 2-ги сериязы. 12.45 — А. Бородин. Хылдыг хөгжүм квартедин № 2. Күрүнеминиң С. Танеев аттыг квартедин күүседир. Ленинградтан дамчыдылга. 13.15 — **«Пётр Капица дугайында чугаалар».** Документалдыг телефильм. 14.00 — Мелээлер. 14.05—16.00 —**Чапсар.** 16.00— Медээлер. 16.20 — **«Мээң бажыным — Дагестан».** Документалдыг фильм. 16.40 — **«Шыдыраа школазы».** Ак терге. 17.10 — **«Орус чугаа».** 17.40 — **«Бистин-биле, бистер дег, бистен эки кылдыр кыл».** ГДР-ден дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

18.40 — Телемедээлер. 18.55 — **«Спорт».** Дамчыдылга. 19.15 —**«Соңгулдалардан соңгулдалар чедир».** Дамчыдылга. 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 —**«Чурук бүрүзүнде хүн».** 20.15—**Делегейде бөгүн».** 20.30—**«Миллионнарның ленинчи университединдеи». «Ленинниң ады-биле».** 21.00— **«Улустуң аалгалары».** 21.15— **«Эриктер».** Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы. 22.30 —**«Ye».** Информастыг программа. 23.05— **«Бо аңгы-аңгы арыннар».** ССРЭ-ниң улустуң артизи И. Ильинскийниң киржилгези-биле телефильм. 00.15—00.30— **Делегейде бөгүн.**

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.40—Делегей конкурстарының лауреады В. Вишневский (фортепиано) ойнаар. Ленинградтан дамчыдылга. 19.00— **«Перуже орук».** Документалдыг телефильм.

КЫЗЫЛДАН

20.00—20.55 — Документалдыг телефильмнер программазы: **«Шамхор чурттуг сибирьжи», «Дүрүмден аңгыда», «Мастер».**

ДОСААФ-тың Кызылда техниктиг школазы секретарь-машинакчыларның хүндүс өөренир курстарынга күзелдиглерни чалап тур. Хүндүс болгаш кежээ өөренир немелде бөлүктерге кичээлдер февраль 4-те 14.00 шакта эгелээр. Өөредилге дээш 76 рубль төлээр. Школаның адреси: **Кызыл, Интернациональная кудумчузу, бажың № 49,** телефоннары: 2-25-28, 2-27-75.

АҒААР

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Янзы-бүрү угланыышкынныг хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы барымын талакы районнарга 27—32, өске артканарында 20—25 градус соор.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Янзы-бүрү угланыышкынныг хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 30—32 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ЯНВАРЬ 31-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Төрээн чурттум сактып тур мен» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кортик» 10.00, 11.40, 13.20, 15.00, **«Өлүм деп сөстү уттуптунар»** 17.00, 18.50, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дерсу Узала» (2 сериялыг) 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Киночымынды» 15.00, **«Беш кежээ»** 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Тываның күрүнеминиң күш-ажыл ажаалга кассаларының эргелели кол бухгалтерни, инспекторну, бухгалтерлерни база Каа-Хем районнуң № 7550 төп ажаалга кассазынга кассирлерни хүлээп алырын чарлап тур.

Ажылга киреринi күзээннер чурттап турар черининг айы-биле ажаалга кассаларындан болгаш күрүнеминиң ажаалга кассаларының эргелелинден айтырып ап болур.

БИСТИҢ АДРЕЗИВИС: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу 31. Кадрлар килдизи. Сарыг-Сеп суур, № 7550 ажаалга кассазы.

Тыва АССР-ниң Суг ажыл-агый министерствозунуң районнар аразының Көк-Тейде суггарылга системазынга одакчылар, таңныылдар, бульдозеристер хереглеттинип турар. Ажылче баарда болгаш кээрде албан автобузу-биле чедирер.

АЙТЫРАР ЧЕРИ: Кызыл хоорай, Энергетиктер кудумчузу, 2. Телефону 2-54-06, № 2 автобус-биле «Жилпосёлок» деп остановкага чеде бээр.

Редакциянның адреси: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17865. Чагыг № 61.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00470